

Szabadság — Paradoxon — Értéktelítettség és értékszegénység — Relativizmus — Egzisztencia — Etika, esztétika

Kosztolányi Dezső Esti Kornél éneke

Indulj dalom,
bátor dalom,
sápadva nézze röptöd,
aki nyomodba köpköd:
a fájdalom.

Az életen, a szinten,
a fénybe kell kerengni,
légy mint a minden,
te semmi.

Ne mondd te ezt se, azt se,
hamist se és igazt se,
ne mondd, mi fáj tenéked,
ne kérj vigaszt se.
Légy mint a fű-fa, élő,
csoda és megcsodáló,
titkát ki-nem-beszélő,
röpülő, meg-nem-álló.

Légy az, ami a bölcs kép
fölhámja, a gyümölcssháj
remek ruhája, zöld szín
fán, tengeren a fölszín:
mélységek látszata.

No fuss a kerge széllel,
cikázva, szerteszéjjel,
ki és be, nappal-éjjel,
s mindent, mi villan és van,
érj el.
Tárgyalj bolond szeszéllyel,
komázz halál-veszéllyel,
s kacagd ki azt a buzgót,
kinek a mély kell.

Mit hoz neked a bűvár,
ha fölbukik a habból?
Kezében szomorú sár,
ezt hozza néked abból.
Semmit se lát, ha táncol
fényes vizek varázsa,
lenn nyög, botol a lánctól,
kesztyűje, mint a mázsa,
fontoskodó-komoly fagy
dagadt üvegszemébe.
Minden bűvárnak oly nagy
a képe.

Jaj, mily sekély a mélység
és mily mély a sekélység
és mily tömör a hígság
és mily komor a vígság.
Tudjuk mi rég, mily könnyű
mit mondanak nehéznek,
és mily nehéz a könnyű,
mit a medvék lenéznek.
Ó szent bohóc-üresség,
szíven a hetyke festék,
hogy a sebet ne vessék,
mikor vérző-heges még
ó hős, kit a halál-arc
rémétől elföd egy víg
álarc,
ó jó zene a hörgő
kínokra egy kalandor
csörgő,
mely zsongít, úgy csitít el,
tréfázva mímel,
s a jajra csap a legszebb
rímmelel.

A céda életet fessd,
azt, ami vagy te, tettesd,
királyi ösztönöddel
ismersz-e még feletttest?
Az únt anyag meredt-rest
súlyát nevetve lökd el,
s a béna, megvetett test
bukásait a szellem
tornáival feledtesd.

Hát légy üres te s könnyű,
könnyű, örökre-játszó,
látó, de messze-látszó,
tarkán lobogva száz szó
selymével, mint a zászló,
vagy szappanbuborék fenn,
szelek között, az égben,
s élj addig, míg a lélek,
szépség, vagy a szeszélyek,
mert - isten engem - én is,
én is csak addig élek.

Menj mély fölé derengni,
burkolva, játszi színben,
légy mint a semmi,
te minden.

Korszakhatárok — Látszat, „valóság”

Konsztantinosz Kavafisz: Művész, Alexandria, Kr. u. 340

Amint meghallottam a csapást, Művész halálát,
elmentem hozzá, bár kerülöm különben,
hogy keresztények házaiba járjak,
főképp, ha gyászuk van, vagy ünnepet ülnek.

Egy folyosón megálltam. Nem akartam
beljebb menni, mert észrevettem,
hogy a halott rokonsága rám meredt
nyílt meglepetéssel és rosszallással.

Nagy szobában volt kiterítve.
A sarokból, ahol álltam,
láttam egy darabját: csupa drága szőnyeg
és ezüst- meg aranyedény.

Álltam és sírtam a folyosó végén,
és arra gondoltam, hogy a kirándulás, a társaság
Művész nélkül már semmit sem ér,
és arra gondoltam, hogy nem látom soha többé
féktelenül gyönyörű éjszakai csavargásainkon,
ahogy ujjong és nevet és verssorokat szaval
tökéletes érzékkel a görög ritmus iránt,
és arra gondoltam, hogy örökre elveszítettem
szépségét, hogy elveszítettem örökre
a fiút, akit eszeveszetten imádtam.

Mellettem néhány vénasszony suttogott
élete utolsó napjairól — hogy folyton Krisztus neve
volt az ajkán,
hogy a kezében fogta a keresztet. —
Azután belépett a szobába
négy keresztény pap, és forró imákat
mondtak, és Jézushoz könyörögtek
vagy Máriához (nem ismerem jól a vallásukat).

Tudtuk mi, persze, hogy Művész keresztény.
Tudtuk az első perctől fogva, mikor
tavalyelőtt hozzánk csatlakozott.
De pontosan úgy élt, ahogy mi.

Gyönyörökre mindnyájunknál mohóbb volt,
két kézzel a pénzt szórva szórakozásra.
Nem érdekelte őt a világ véleménye,
buzgón vett részt éjszakai verekedésekben az utcán,
valahányszor véletlenül a bandánk
ellenséges bandába ütközött.
A vallásáról sohasem beszélt.
Sőt, egyszer azt mondtuk neki,
hogy magunkkal visszük a Szerapiónba.
Igaz, úgy látszott, mintha ez a tréfánk
nem esnék jól neki — most jut eszembe.
Igen, most emlékszem két más esetre is.
Amikor italáldozatot mutattunk be Poszeidónnak,
elhúzódott tőlünk, és máshova nézett.
Amikor egyikünk rajongva
azt mondta: „Álljon a mi társaságunk
a nagy, a minden-szépségű Apolló
védelme alatt” — azt suttogta Művész,
(a többiek nem hallották): „Engem kivéve.”

A keresztény papok rázendítettek,
az ifjú lelkéért könyörögni. —
Megfigyeltem, hogy milyen buzgalommal
és milyen feszült figyelemmel
hitük szertartásaira, készítették
mindent elő a keresztény temetésre.
És hirtelen valami furcsa érzés
vett rajtam erőt. Úgy rémlett homályosan,
hogy Művész eltűnik a közelemből,
és mintha egyesülne, ő, a keresztény,
övével, s úgy rémlett, *idegen*
én lettem itt, *nagyon idegen*, a kétség
egyszerre elfogott: és hátha szenvedélyem
csapott be, és *mindig is idegen* voltam neki? —
És iszonyú házuktól kirohantam,
és menekültem, mielőtt megmásítaná
az ő kereszténységük Művész emlékezetét.

Vas István fordítása3.

Etika — Szavak, tettek, értékek. — Bűn, rossz, negatív — Nyelvfilozófia

Esterházy Péter Harmonia caelestis (részlet)

58.
Édesapámat csupa jóra nevelte az édesanyja. Arra tanította, hogy az emberek végül is jók és Mennyei Atyánk vigyáz reánk. A világra bizalommal kell tekinteni, és aki megdob kövel, dobd vissza kenyérrrel. Mindebből mi következik? Az, és ez állt a nagymamám nevelésének centrumában, hogy a csúnya szavaknak nincsen értelmük, üresek, hiányzik hozzájuk a létező csúnyság, hiányzik hozzájuk a világ úgymond megfelelő része. És amikor édesapám falubeli játszótársaitól mégiscsak tanult „olyan” szavakat, akkor a nagymama szomorú dühvel betelerelte édesapámat a fürdőszobába, és szappanos vízzel kimosta a száját. Apám napokig nem tudott enni, ha ennivalót vett magához, az azonnal kijött belőle. Azután, apám még nem volt ötéves se, meghalt a nagymama, rettenetes szenvedések közt, a belei elkezdtek csavarodni és rohadni, mintha a belsejében valami éktelenül büdös állat élt volna — akár egy horrorfilmben —, és ő egyre inkább azonossá vált volna evvel az állattal. A szag miatt a házat is el kellett hagyniuk. A

nagypapám szégyellte, hogy meghalt a nagymama, ezért elköltöztek egy másik országba. Édesapám pedig ott állt megfűrödvé a felemás szókészletével. Senkiről nem bírt rosszat mondani, mert nem voltak hozzá szavai, és mert nem voltak szavai, rosszat gondolni se tudott róluk. Ezért védtelen maradt, minduntalan becsapták és összeröhögtek a háta mögött. Ha például azt mondta — ez egyébként március 13-án történt, amikor két gyönyörű napos nap után kellemetlenül szúrósan esni kezdett, mintha ősz volna vagy Argentínában volnánk —, hogy elillant a tavasz (amit édesapám értékmentes kijelentésnek szánt, értelemszerűen, bár a szokásoknak nem egészen megfelelően), akkor röhögve hátba vágták, úgy biza!, az elillant, ám itt vagy nekünk te! Boldog együgyűséggel nézett apám rájuk, mintha az édesanyját hallotta volna. Aki viszont, akár — állítólag — a tavasz, el volt illanva. Úgy biza, az elillant, ám itt vagy nekünk te. Édesapám egyszer csak nem értette, most akkor ki is ez a te. Belenézett a röhögésbe, ott se talált senkit.

Magvető Könyvkiadó, 2000

Hatalom — Erőszak — Politikai filozófia — Társadalomfilozófia — Diktatúra — Áthazudni magunkat az igazsághoz

Bertolt Brecht Védekezés az erőszak ellen

Amikor Keuner úr, a gondolkodó, egy teremben sokak előtt hitet tett az Erőszak ellen, észrevette, hogy az emberek visszahúzódnak tőle, és otthagyják. Körülnézett, és látta, hogy a háta mögött — az Erőszak áll.

— Miről beszéltél? — kérdezte tőle az Erőszak.

— Hitet tettem az Erőszak mellett — válaszolta

Keuner úr.

Midőn Keuner úr távozott, tanítványai számon kérték a gerincét. Keuner úr így felelt nekik:

— A gerincem nem arra való, hogy összetörjék.

Éppen nekem kell feltétlenül túlélnem az erőszakot.

És elmesélte a következő históriát:

Egge úr lakásába, aki megtanult nemet mondani, az illegális idején beállított egy ügynök, és bemutatott egy igazolványt, amelyet a város leigázói nevében állítottak ki, azzal a tartalommal, hogy bármelyik lakásba beteszi a lábát, az máris az övé; valamint jár neki bármilyen

ennivaló, amit megkíván; továbbá szolgálnia kell őt bárkinek, akire ránéz.

Az ügynök letelepedett egy székre, ennivalót követelt, megmosakodott, lefeküdt, és elalvás előtt, falnak fordított arccal megkérdezte:

— Fogsz-e szolgálni engem?

Egge úr betakarta őt egy takaróval, elhessegette a legyeket, őrizte az álmát, és mint ezen a napon, ugyanúgy engedelmeskedett neki hét éven át. De bármit művelt is a kedvéért, egyvalamitől mindig gondosan őrizkedett: attól, hogy szóljon egy szót. Amikor a hét esztendő letelt, az ügynök, aki kővére dagadt a töméntelen ennivalótól, alvástól meg parancsolgatástól, meghalt. Egge úr ekkor betekerte a pocskká tett takaróba, kivonszolta a házából, lesúrolta a fekhelyet, kimeszelte a falakat, fellélegzett és válaszolt:

— Nem.

Művészet — Társadalom — Okság — Értelemadás — Abszurditás

Ancsel Éva

A megrendült öntudat mítoszai

(részlet)

Huszadik századi kérdés a hangszerek értelméről

Bármilyen elektronikus műszereket vagy atomreaktorokat készítsen az ember, a hangszereknél — a „legegyszerűbb” gitárnál — bonyolultabb tárgyat soha nem fog létrehozni. Természetesen nem a *technikai* bonyolultság értelmében.

Ami oly rendkívüli és rendhagyó képződménnyé avat egy hangszert, az nem más, mint látszólag teljes céltalansága, avagy öncélúsága, miközben a benne testet öltő és tárgyi létét megelevenítő, föltámasztó emberi erő kifejtés nélkülözhetetlen mivoltáról tanúskodik.

A maga nemében a bumeráng, az íj vagy a nyíl is rendkívüli, mint a természetben föl nem lelhető, *testet öltött cél, csapdába ejtett kauzalitás*: az emberi képzelet erejével teremtett társadalmi tárgy, amelyben lelemény, tudás, fantázia inkarnálódik. Ebben az értelemben a nyíl is „átszellemitett” anyag. Hegye a jövőbeli, az elérendő irányába mutat, ami minden emberi szerszámról elmondható. Mert minden munkaeszköz az ember által „rászedett” darabja a természetnek, mely vele, mint „árulója” szembefordul. Minden munkaeszköz a természettel szembeszegülő emberi hatalom jelvénye, emblémája.

A példánkban szereplő nyíl sem kevésbé bonyolult tehát, de mindezzel együtt mennyivel egyszerűbb, mint egy gitár. Mennyivel könnyebb felelni arra a kérdésre, hogy mire való — mint megmondani ugyanezt egy hangszerről.

A zene ugyanis merőben céltalannak tűnik, ha az egyedi lét pusztá reprodukciója az a koordináta, amelyre vonatkoztatva célszerűségről vagy célszerűtlenségről döntünk. Ezt a reprodukciót a zene — különösen önállósult alakzatában, messzire szakadva a valamikori munkadaloktól — immár nem segíti.

Az az igazság, hogy az egyedi lét zárt világában élő embereknek sohasem lehetne megmagyarázni, hogy mi az értelme annak a koncerttermekben lezajló szertartásnak, ahol a pódiumon néhány, vagy egyetlen ember hajol hangszere fölé, arcán és testtartásában a rendkívüli erőfeszítés minden jelével, s azzal a kizárólagos szándékkal, hogy kottafejekbe írt emberi sorsot, szenvedélyt megszólaltasson.

Mi történik ilyenkor?

Walter Benjamin így válaszol: „Az idegen sors nekünk adja át az öt emésztő láng melegét, olyasmint tehát, amelyet a sajátunkéból soha meg nem nyerhetünk.”

De ha így van, akkor újra nyitva marad a kérdés, hogy miért van szükségünk erre az idegen életből, kottafejek segítségével átmentett hőforrásra?

A hangszerek létezésének rendkívülisége, s maga a kérdés, hogy mit is keresnek ezen a világon, különös erővel hangzik fel századunkban. Korunk történelmi valósága soha nem ismert módon tagadta meg a művészet értelmét és létjogosultságát. A jelenkor nyers tényei azok, amelyeknek prizmáján át olykor abszurdnak tűnnek a hegedűk.

Csak föl kell idézni Varsó Chopinért rajongó SS-parancsnokának alakját, aki tömeggyilkosságok között „pihenésként” kedvenc zeneszerzőjének műveit játszotta „vájtfülű” hallgatóinak. Avagy Beethoven „Fidelió”-jának a hitleri Németország operájában felhangzó dallamaira kell gondolnunk, s e szabadságopera kimondhatatlan kudarcára, amelyről Thomas Mann beszélt, amikor arra adott választ a második világháború után, hogy miért nem tér vissza Németországba. A „Fidelió”-ra hivatkozott, s arra, hogy a berlini opera nézőterén a fasiszta uralom éveiben nem akadt ember, aki e műtől megrendülve, szegyenében fölkiáltott és tiltakozása jeléül távozott volna.

A faszizmus az emberi világ olyan tengelytörését jelentette, amely után egy letűnt kultúra idegenszerű maradványainak tűnnek a hangszerek. Nehéz újra elhelyezni őket a valóság dolgai között...

(...)

Mit ér egyáltalán a zene, ha a kegyetlenség rezisztens marad vele szemben? Mit ér, ha nem képes eljutni ahhoz a jégheg közönyhöz, amelyet Adorno emleget, mint olyan belső tény, ami nélkül a faszizmus nem lett volna lehetséges?

Mit ér, ha a valóság zeneértés és barbarizmus skizofrén együttlétezésének olyan eseteit szüli, melyeket a huszadik század nagy művészete joggal választ gyakori témájául, az ábrázolás tárgyául.

Mit ér a zene, ha nem immunizál — márpedig nem is immunizálhat — a barbarizmussal szemben, ha annak kórokozói ellenállóképesek maradnak, nemcsak az embereknél általában, hanem azoknál is, akik bizonyos értelemben hivatásszerűen foglalkoznak vele.

(...)

(Kossuth Könyvkiadó, 1974., 124-128. o.)6.

Modernség — Vallások — Alapértékek — Átértékelődés

Babits Mihály

Az isten és ördög...

Az Isten és ördög két jó hivatalnok.
Mennyivel vadabb lett és gazabb a világ,
mióta az Ember, e gyenge akarnok,
viszi mindkettőnek ürült hivatalát!
Mint a gyermek, épít és rombol is egyben.
Épít, hogy legyen mit rombolni. Felhőket
karmol házaival; majd fölübök szökken
és nagy diadallal lebombázza őket.

De talán így kell és már elvégeztetett.
Én már összeomlott városokat látok.
Vad paloták helyén csöndes romhegyeket,
s betonok gögjéből törmelék sziklákat.
Szakadt drótok lógnak, mint a tavalyi gaz
s messze tereket fed a vasak selejtje:
feledt célú gépek hullamezeje az,
ahol a rozsdának nyíl virágoskertje.

A megmaradt ember kibúvik tornyából,
Gyilkos üledékek foszlanak a völgyben.
Van-e még friss szellő eleven virágból?
Vannak-e ép csírák a mérgezett földben?
Óh lesz-e még jó íz gyümölcsben, italban?
Lesz-e jámbor állat a gyilkos gép helyett?
S a megehült pásztor fogja-e, mint hajdan,
nézni még óriás óráját, az eget?

Mit mutatsz minekünk, te nagy, sima óra,
magunk gyilkosává ítélt embereknek?
Vagy átallod sorsunk jegyzeni, mióta
gonosz kis órákat gyártunk tehelyetted?
Közönyösen tűz rám vad arcod. Itt állok
a fa alatt, mely pár aszu meggyet ad még,
s úgy érzem hogy ingád vagyok és himbálok...
Csak ringass, míg bambán végkép elaludnék!

Szocializálódás — Társadalomfilozófia — Fasiszta kommunizmus — Hazugság — Varázstalanítás — Élethazugság

József Attila

Világosítsd fel

Világosítsd föl gyermeked:

A haramiák emberek;
a boszorkák — kofák, kasok.
— Csahos kutyák nem farkasok!

Vagy alkudoznak, vagy bölcselnek,
de mind-mind pénzre vált reményt:
ki szemet árul, ki szerelmet,
ki pedig ilyen költeményt.

És vigasztald meg, ha vigasz
a gyermeknek, hogy így igaz.
Talán dűnnyögj egy új mesét,
fasiszta kommunizmusét —
mivelhogy rend kell a világba,
a rend pedig arra való,
hogy ne legyen a gyerek hiába
s ne legyen szabad, ami jó.

S ha száját tátja a gyerek,
és fölnezz rád, vagy pityereg,
ne dőlj be néki, eI ne hidd,
hogy elkábítják elveid:
nézz a furfangos csecsemőre:
bömböl, hogy szánassa magát,
de míg mosolyog az emlőre,
növeszti körmét és fogát.

Etika — Jó és rossz ember — Gondviselés — Hégemón — Empátia — A legnagyobb bűn

Bulgakov

A Mester és Margarita

(részlet)

A titkárnak most már csak az járt az eszében, higgyen-e a fülének, vagy ne higgyen. Hinnie kellett. Akkor megpróbálta elképzelni, hogy a lobbanékony helytartó milyen különös formában torolja meg a rab példátlan vakmerőségét. Ez most nem sikerült, noha jól ismerte a helytartót.

Ekkor rekedten, elfúlón megszólalt a prokurátor latinul:

- Oldozzátok fel a kezét.

A kíséző legionáriusok egyike a földre dobantotta kopjáját, átadta egyik társának, aztán odament, és leoldozta a kötelet a rab kezéről. A titkár fölvette a földről a tekercset, s elhatározta, hogy egyelőre nem ír fel semmit, és semmin sem lepődik meg.

- Vallj meg - kérdezte Pilátus halkán, görögül -, ugye, te nagy gyógyító vagy, orvos?

- Nem, prokurátor, nem vagyok orvos - válaszolta a rab, és élvezettel dörzsölgette fájó, dagadt, kivörösödött csuklóját.

Pilátus sandán, gyanakodva fúrta bele tekintetét a fogolyéba, és szemében már nyoma sem volt a homálynak, felvillant benne a mindenki által jól ismert szikra.

- Meg sem kérdeztelek: talán bizony latinul is tudsz?

- Tudok - válaszolta a rab.

Pilátus sárgás arca megpirosodott, s most latinra fordította a szót:

- Honnét tudtad, hogy a kutyát akartam hívni?

- Mi sem egyszerűbb - felelte a rab, ugyancsak latinul. - Kezedet végighúztad a levegőn - s a rab megismételte Pilátus mozdulatát -, mintha meg akarnád simogatni, és az ajkad...

- Értem - mondta Pilátus.

Egy ideig hallgattak, aztán Pilátus megismételte a kérdést, ezúttal görögül:

- Tehát orvos vagy, ugye?

- Nem, nem - tiltakozott a rab. - Hidd el, nem, vagyok orvos.

- Jó, ha mindenáron titkolni akarsz, hát titkold. Az ügyszövegnek nincsen közvetlen köze. Azt állítod tehát, hogy nem uszítottad a népet, hogy rombolják le... vagy égessék fel, vagy valamely más módon pusztítsák el a templomot?

- Ismétlem, hégemón: senkit sem uszítottam semmi effélére. Talán gyengeelméjűnek látszom?

- Ó, nem, nem látszol gyengeelméjűnek - válaszolta halkán a prokurátor, és elmosolyodott, furcsa, ijesztő mosollyal. - Esküdj meg hát, hogy nem cselekedtél semmi effélét.

- Mire akarsz, hogy esküdjem? - kérdezte most már nagyon megelégnélve a kötelékétől megszabadult fogoly.

- Mondjuk... az életedre - ajánlotta a prokurátor. - A pillanat éppen alkalmas, hogy megesküdjél rá, hiszen úgyis egy hajszálon függ, tudd meg.

- Talán bizony azt hiszed, te függesztetted föl, hégemón? - kérdezte a rab. - Nos, ha ezt hiszed, erősen tévedsz.

Pilátus összerezett, és fenyegetően dünnyögte:

- Én elvághatom ezt a hajszálat!

- Ebben is tévedsz - mondta a rab sugárzó mosollyal, kezével ernyőzve szemét a nap ellen.
- Mert, ugyebár, elismered, hogy csak az vághatja el a hajszálat, aki felfüggesztette!

Pilátus elmosolyodott:

- Igen, igen, most már nem kételkedem benne, hogy a jerusalaimi szájtatók csapatostul szegődtek a nyomodba. Nem tudom, ki függesztette a helyére a nyelvedet, de akárki volt, ügyesen csinálta. Egyébként mondd csak, igaz-e, hogy a susai kapun át vonultál be Jerusalaimba, samárháton, és a csöcselék, amely kísért, üdvivalgásával úgy köszöntött, mint valami prófétát? - És a prokurátor a pergamentekercsre mutatott.

A fogoly hüledezve nézett a prokurátorra.

- De hisz nincs is számaram, hégemón! Igaz, valóban a susai kapun érkeztem Jerusalaimba, de gyalogszerrel, és csupán az egy Lévi Máté kíséretében, és senki semmit sem kiáltott felém, hiszen akkor senki sem ismert ebben a városban.

- Ismered-e a következő három személyt - kérdezte Pilátus, és le sem vette a szemét a fogolyról eközben -: egy bizonyos Dismast, egy Gestas nevezetűt, és harmadszor Bar-Rabbant?

- Nem, ezeket a jó embereket nem ismerem.

- Igazán nem ismered?

- Igazán.

- Most pedig mondd meg nekem, miért használod állandóan ezt a kifejezést: „jó emberek”? Mindenkit így szólítasz?

- Mindenkit - erősítette meg a rab. - Rossz ember nincs a világon.

- Ezt először hallom - mosolygott Pilátus. - De meglehet, nem ismerem eléggé az életet... A továbbiakat nem kell jegyezned! - fordult titkárához, holott az amúgy sem írt fel semmit; majd folytatta a beszélgetést a rabbal: - Talán egy görög könyvben olvastál erről?

- Nem, önállóan jutottam erre az eredményre.

- És ezt hirdeted?

- Igen, ezt hirdetem.

- Itt van például Marcus centurio, akit Patkányölőnek neveznek: szerinted ő is jó ember?

- Ó, igen, csak persze boldogtalan. Amióta a jó emberek elcsúfították az arcát, azóta durva lett és kegyetlen. Vajon ki tette ezt veled? Érdekes volna megtudni.

-Közölhetem veled - mondta Pilátus -, mivel szemtanúja voltam. A jó emberek úgy vetették rá magukat, mint a kopók a medvére. A germánok ráakaszkodtak a nyakára, karjára, lábára. A gyalogsági manipulus ugyanis csapdába került, és ha oldalról nem tör be egy lovas turma, amelyet én vezettem, akkor te, filozófus, ma nemigen beszélgethetnél a Patkányölővel. Ez az idistavisusi csatában történt; a Lidércek Völgyében.

- Ha beszélgethetnék veled, bizonyára erősen megváltozna - mondta ábrándosan a fogoly.

- Azt hiszem, nem nagy örömet szereznel a légió parancsnokának, ha beszélgetést akarnál kezdeményezni a tisztjeivel vagy a katonáival. Erre egyébként szerencsére nem is lesz alkalmad, s erről legelsősorban jómagam fogok gondoskodni.

B tétel: Emile Cioran XX. századi, irányzatokba besorolhatatlan gondolkozó mérhetetlenül nem hisz az emberben. Szerinte mindannyian hatalommániás örültek vagyunk, és árad belőlünk a rossz. Érvéle alapján mit gondolsz minderről?

**Emile M. Cioran: A bomlás kézikönyve
(részlet)
Antipróféta**

Minden emberben egy próféta szunnyad, és amint ez fölébred, a világban máris egy kevéssel több a rossz...

Az emberből annyira mélyről jön a prédikálás szenvedélye, hogy oda még az önfenntartási ösztön sem tud belátni. Mindenki arra vár, mikor üt végre *számára* az óra, mikor rukkolhat elő ő valamivel, legyen az bármi. Hallathatja a szavát: több nem is kell ennél. Drágán fizetjük meg, hogy nem vagyunk sem siketek, sem némák...

A szemetesektől a sznobokig mindenki csak úgy árad a bűnös nagylelkűség, mindenki a boldogság receptjeit osztogatja, mindenki a többiek lépteit óhajja terelgetni: a társas élet ettől elviselhetetlen, de ettől leszünk saját magunknak még elviselhetlenebbek: ha valaki éppen nem ártja bele magát mások dolgába, saját ügyei annyi nyugtalansággal töltik el, hogy tulajdon személye lesz a vallása, ha ugyan nem ellene fordul, mint fonák apostol: mindannyian az egyetemes játszma áldozatai vagyunk.

A lét nagy kérdéseire felkínált megoldások éppoly bőségesek, mint amilyen semmitmondóak. A Történelem: eszmények műhelye..., holdkóros mitológia, hordák és magányosok őrzöngése..., a valóság megtagadása, halálos szomjúhozás a képzelet szüleményei után.

Tetteink forrása abban a tudattalan hajlamban keresendő, hogy az idő középpontjának, értelmének és végső céljának hisszük magunkat. A beidegződések meg a gög egész planétává növelik azt a parányi húsdarabot és tudatot, amik vagyunk. Ha helyesen érzékelnék a világban elfoglalt helyünket, ha *élet* nem lehetne *összehasonlítás* nélkül, össze is roppannánk a felismeréstől, hogy mennyire elenyészőek vagyunk. De aki él, az saját méreteit tekintve vak.

Ha pedig minden cselekedetünk — a lélegzéstől birodalmak vagy metafizikai rendszerek létrehozásáig — saját fontosságunk illúziójából táplálkozik, annál inkább érvényes ez a próféta-ösztönre. Akinek tiszta képe van arról, hogy mennyire semmi, próbálkoznék-e még hatékony cselekvéssel, felléphetne-e megváltóként?

Nosztalgiaival gondolunk arra a világra, amelyben nincs „eszmény”, a haláltusára, amelyet nem környékeznek meg bölcs tanok, az örökkévalóságra, amelyet nem előz meg élet... A Mennyek Országa... Csak hogy önáltatás nélkül egy percig sem tudnánk élni: igenis ő, a bensőnkben szunnyadó próféta, az örület csírája az, ami éltet és fenntart a magunk ürességében.

Eszményien józan, következőképpen eszményien *normális* ember az lenne, aki nem folyamodnék egyébhez, csak a benne lévő *semmihez*. Elképzelem, amint így szól: „Miótan megváltam a céltől, minden céltől, vágyaimat és csalódásaimat már csak szófordulatok formájában őrzöm. Ellenálltam a következtetés kísértésének és ezáltal legyőztem a szellemet, ahogyan az életet is legyőztem, mert viszolyogtam attól, hogy megoldjam. Az ember látványától hányingerem van! A szerelem — két nyálka találkája. Minden érzélem a mirigyek nyomorából meríti a maga abszolútumát. Nemességet ne keress, csak a lét tagadásában, csak az eltörölt tájak felett lebegő mosolyban.”

(Egykor nekem is volt „énem”; mára azonban pusztá tárgy vagyok... Teletömöm magam a magány kábítószereivel; a világ ugyanis nem kínált eléggé erőseket ahhoz, hogy megfeledekzzem róla. S ha egyszer kiöltem a bennem szunnyadó prófétát, ugyan mi keresnivalóm lenne még az emberek között?)

B tétel: Ilyen az ember? Mi mozgat minket? Milyen arányban vannak vajon a személyiségünkben rejlő világformáló vágyak — és a lehetőségek?

Tóth Árpád

Láng

Eldobtam egy gyufát, s legott
Hetyke lobogásba fogott,
Lábhegyre állt a kis nyulánk,
Hegyes sipkájú sárga láng,
Vígat nyújtózott, furcsa törpe,
Izgett-mozgott, előre, körbe,
Lengett, táncolt, a zöldbe mart,
Nyilván pompás tűzvészt akart,
Piros csodát, izzó leget,
Égő erdőt, kigyúlt eget;

De göggel álltak fenn a fák,
És mosolygott minden virág,
Nem rezzent senki fel a vészre,
A száraz fű se vette észre,
S a lázas törpe láng lehült,
Elfáradt, és a földre ült,
Lobbant még egy-kettőt szegény,
S meghalt a moha szőnyegén.

Nem látta senki más, csak én.

B tétel: Értelmezd az alábbi szöveget! Miben látja a fiatalság erőnyeit és hátrányait? Mennyiben értesz egyet a véleményével?

Leszek Kolakovsky

AZ IFJÚSÁGRÓL

(részlet)

Az ifjúság, mint tudjuk, nem külön érdem, és nem is szerencsés véletlen. Azok, akik ma nem fiatalok, többségükben nemrég fiatalok voltak - ne feledkezzünk meg e szenzációs tényről. Az ifjúság nem olyasmi, ami elnyerhető, felhalmozható, visszaszerezhető, habár különféle visszafiataltító eljárásokat ismerünk. Az ifjúság az évek számával se nagyon mérhető, hisz az a kulturális kontextustól is függ; nem mondjuk az újszülöttről, hogy fiatal, nyilvánvaló tehát, hogy az ifjúságnak van kezdete és vége (az jut eszembe, hogy egyszer az egyik újságban olvastam egy jegyzetet, ezzel a címmel: *Fiatal ember lett a Szovjetunió külügyminisztere, s az az ember akkor ötvenkilenc éves volt*). Hasonlóképpen az ifjúság módfelett kívánatos állapotnak számít, holott ez az állapot vagy megvan, vagy elérhetetlen, harmadik lehetőség nincs. Az ifjúság kultusza rendkívüli mértékben elterjedt, úgyhogy nyugodtan feltehetjük a "miért" kérdését.

A legkézenfekvőbb válaszok egyáltalán nem meggyőzőek. Nyilvánvaló, hogy - statisztikai vonatkozásban - a fiatalok egészségesebbek, fizikailag ügyesebbek, nem gyötri őket mindéféle nyavalya, ami az idősebbek esetében gyakori, s a nők jobb szeretnek szépek és vonzóak lenni, mint ráncosak és hajlottak. Másrészt a fiatalok könnyebben és gyakrabban lesznek

balesetek áldozatai; szintén ők azok, akik a háborúban odavesznek. A fiatalok óhatatlanul butábbak is, s most nem az információ mennyiségéről vagy az intelligenciáról van szó - hisz zsenik is akadnak köztük -, hanem arról, hogy, fiatalon általában nem vagyunk képesek mérlegelni a dolgok ama "másik oldalát", észrevenni az emberi helyzetek kétértelműségét, meglátni az ellenérveket, amelyek a magunk igaza ellen szólnak. Ez a tulajdonságunk, ha egyáltalán megjön, akkor az életkor előrehaladtával (bár nemegyszer előfordul, hogy soha nem jön meg), hiába a bölcsőbbé válás jele, gyengíti cselekvő- és kezdeményezőképességünket. Lefékezi határozottságunkat, leleplezi, mennyire korlátozott érveink hatóereje, s gyakran szül bizonytalanságot. A fiatalokat épp ezért mintegy az ösztönük vezérli, ráérző képességük, amellyel meggondolatlanul belevágnak a legkülönbözőbb kockázatos vállalkozásokba, járatlan utakra vagy olyan labirintusokba merészkednek, amelyeknek nem látni a végét, s ha valami mellett elkötelezik magukat, nem izgatják őket a homályos pontok. Valójában ők adják a társadalmi fordulatok, viharok, forradalmak fő erejét, függetlenül attól, hogy jó vagy rossz ügyről van-e szó, s bár többnyire nemes szándékok vezérik őket, nem ritka, hogy képtelen és veszedelmes ideológiák, illúziók és mozgalmak áldozatai lesznek. A forradalmak általában az ifjak művei, de igen sokféle forradalom van. Volt a bolsevik forradalom és a hitlerista forradalom, mindkettőnek a fiatalok adták meg az erejét. Volt a Szolidaritás forradalma is, azt is a fiatal aktivisták nyerték meg. A kaliforniai Berkeleyben, ahol épp az úgynevezett diákkorradalmak (valójában nem voltak azok forradalmak) tetőzése idején töltöttem egy esztendő, a diákok, azok a bizonyos gyengén tanuló, őrzöngő, minden tébolyult barbarizmusra hajlamos diákok időnként azt harsogták, hogy ki kellene irtani mindenkit, aki elmúlt harmincéves, minthogy azok nem voltak hajlandók meghallgatni a badarságaikat. Másfelől az sem lenne jó, ha a világ csupa harminc felettiekből, még kevésbé, ha csupa negyven felettiekből állna, mert akkor a stagnálás veszélye leselkedne ránk, nem vinne rá bennünket a lélek a kockázatvállalásra, semmi kedvünk sem lenne áldozatot hozni holmi kilátástalan ügyekért. A fiatalok ostobasága szolgáltatja a hajtóerőt a változásokhoz, amelyek a javunkra válnak.

A fiatalok a legkülönbözőbb társadalmi folyamatokban erőforrást jelentenek, többnyire mégis az idősebb nemzedékek által kidolgozott eszmék hatása alatt maradnak, s éppen ezek az idősebb nemzedékek a felelősek az általuk pártfogolt, de dinamizmussal a fiatalok által feltöltött törekvések értékes vagy káros következményeiért (noha e következmények rendszerint nem láthatók előre).

Akkor hát végső soron mi az ifjúság erénye, vagy mi benne a kívánatos a nyilvánvalóan jobb fizikai erőnlétén kívül, amelyből számos előny fakad, és amelyet bizonyára mindannyian szívesen vennénk? Aligha az az előbb említett képesség, hogy meggondolatlanul és fenntartás nélkül átadják magukat valamely jó vagy rossz ügynek. Az ilyesmi révén hasznos tapasztalatokra tehetünk szert, főleg cselekvés közben, de nemigen nosztalgizunk rajta, és nem is sírjuk vissza, ha elmúlt, mert elszállt az ifjúság.

Nem, ami az ifjúságban valóban a legvonzóbb, az a befejezetlenség világa, vagy az élet nyitottságának az érzése. Amikor, mondjuk, leérettségizünk, és azon törjük a fejünket, hogy s mint legyen velünk tovább, úgy érezhetjük, hogy minden lehetséges. Elképzélhetem, hogy orvos leszek vagy talán hídépítő, kém vagy talán író, iparos vagy strici, püspök vagy bérgyilkos, szénész vagy politikus. Ez, nem azt jelenti, hogy ténylegesen rendelkeznek a megfelelő adottságokkal mindezen foglalkozásokhoz, de még azt sem, hogy legalábbis ezt hiszem magamról. Csupán arról az érzésről van szó, hogy még semmi sem dől el és nincs kijelölve a sorsom, hogy minden út nyitva áll előttem és minden lehetséges. Minél tovább élünk, annál jobban beszűkülnek a választási lehetőségeink, annál inkább benne vagyunk azokban a kerékvágásokban, amelyekből nehéz kijutni, ha csak nem a sors akaratából, egy váratlan katasztrófa következtében.

De vajon mindenkinek ezt az élményt jelenti a maga ifjúsága? Aligha. Vannak, akiknek fiatal éveikben, különböző okokból, tele van az életük súlyos csapásokkal, és soha nem ismerik meg az ifjúság ezerszer megénekelte eufóriáját. Mint ahogy azok sem ismerik meg, akik túl korán cinikussá, keserűvé válnak, és hamar elvesztik az életbe vetett hitüket. Az ilyenekről elmondható, hogy soha nem voltak fiatalok. Ezenkívül az ifjúság nemcsak biológiai, hanem kulturális jellegzetesség is, ami olykor értéknek számít, olykor meg nem. A romantikus költők hajlamosak voltak korán halni, különféle okokból, és ez már-már a kor stílusához tartozott (Keats, Novalis, Lermontov, Petőfi, Shelley nem érték meg a harmincat, Byron, Puskin, Slowacki, Leopardi nem érték meg a negyvenet).

Nem tudom, milyen genetikai sajátosság az oka, de - ahogy a hétköznapi életben tapasztaljuk - egyesek előbb öregednek meg, mások később. Minden bizonnyal az ifjúság egyik-másik pozitív vonását nagyon sokáig meg tudjuk őrizni. Sportteljesítményekre igazán hosszú ideig nem vagyunk alkalmasak, de arra igen, hogy az új dolgokat szellemileg befogadjuk, hogy érdekeljen minden, amit korábban nem ismertünk, hogy kipróbáljuk, amit még nem próbáltunk, hogy tanuljunk, vagyis hogy tanulók maradjunk. Ha erre képesek vagyunk, ha nem zárkozunk be állandóan ismétlődő lépéseink unalmas rutinjába, saját mozdulataink szerény monotoníájába, akkor a tizenévesek sok pozitívumát átmenthetjük az öregkorba. Talán nem fordul elő túl gyakran, de végül is sok embernek sikerült már. Ne higgyük, hogy ez "alkat" kérdése, s így egyszer s mindenkorra eldöntött dolog; inkább higgyük, hogy az életnek épp e jellemzőit nekünk kell kidolgoznunk magunknak, ha érdekessé akarjuk tenni az öregkorunkat. Nincs értelme csupán biológiailag meghosszabbítani az életet, hisz ez önmagában gyakran inkább nyomorúság, mint öröm, ha egyszer úgy érezzük, hogy még meghalni sem tudunk. Találkozhatunk viszont olyan emberekkel, akik fizikai értelemben már szinte mozogni sem képesek, mégis energikus, igazi életet élnek és szellemileg aktívak(...)

B tétel: Értelmezd az alábbi költeményt a megismerés, az étellejesség és a szabadság szempontjából!

**Petri György:
Mosoly**

Meg fogok halni. Nem is oly sokára.
S ez olyan könnyű szédülettel tölt el,
mint ifjúkoromban – kezdő dohányost –
az erkélyen reggelente leszívott

első néhány slukk. Ez azóta elmúlt,
persze, ahogyan elmúlt annyi minden.
Hovatovább csak egy maradt velem,
de az igen, Istennek hála érte!

A szem mohó, éhes kíváncsisága,
a nézés gyönyöre, hogy minden látvány
a maga más-más módján színöröm:
egyforma szép a szurok és a csurgatott méz,
és egy kazánház tekerő csövei
burkolva üvegyapottal és sztaniállal.
Vagy egy tengerszem türkizcsöndje kék fenyők közt
és a levegő üveghidege. Egy eldobott
üres cigarettásdoboz céltalan zörgő
összevissza szálldosása az út betonján
a változó szél szeszélye szerint. A mosoly

egy besüppedt ínyű fakó banyácska arcán,
a szemzugában sárga gyantacseppként megülő könny,
valamint a feszes húsú ifjú leány
csöppnyi tokája, fogainak kimutatott fehérje,
miből, bár csak egy kissé, túl sokat mutat,
ám ez nem baj: a szépség
fűszere és forrása – a hiba.
De nemkülönben a munkásasszonyok visszeres lába,
és a piacon a halárusnő pontyvértől és harcsanyáktól
iszamos, félig elfagyott, szederjes, lilás keze –
Mert az angyal a részletekben lakik.

B tétel: Annyi keletkezésemélet van társadalom-ügyben! Arisztotelészé, a teológusoké, Hobbesé, Rousseau-é. Íme itt egy ötven éve írott is. Vajon csak vicc?

Hamvas Béla:
Államok kialakulása

A völgy összeszűkül, és az utasoknak, messze földről, a szoroson kell áthaladniuk.
A sok utasra megjelentek
az árusok,
a sok árusra megjelentek
a zsványok,
a sok zsványra megjelentek
a rendőrök,
a rendőrök törvényesítésére megjelentek
a hivatalnokok,
a hivatalnokok védelmére megjelentek
a katonák,
a sok katonára megjelentek
a kurvák,
a kurvák dicsőítésére megjelentek
a költők.

B tétel: Németh László magyar író, esszéista, mindenes az 1930-as években Európáról és a világról, hagyományról és kíméletlenül folyó történelemről gondolkodott. Igaza lett-e?

Németh László
A huszadik század vezérjelenségei (részlet)
Tanu IV., 1933, 232-233

Minden kor túlozza saját jelentőségét, minden kor zavarosabbnak képzei magát elődeinél. Ha egy nagy ember meghal, csodálkoznak, hogy milyen világos, kerek egész volt az élete. Ő azonban ellentmondások martalékának, zavarosnak érezte magát a szíve mélyén. Így vagyunk a korokkal is. A mult optikai csalódása a világosság, a jelené a zürzavar. Ennek ellenére is úgy érzem, hogy akik ma napról napra toljuk életünket, egy példátlan történelmi látványnak vagyunk tanúi, s ez a látvány egyre hatalmasabb lesz és félelmetesebb. A tizenkilencedik század olyan erős volt és olyan egységes, hogy nem akadt egész ellenfele. Mindenki csak egy ponton támadt, s most, hogy ezek az ellenerők vele és egymással döntő harcba elegyedtek, gondolatoknak és jelszavaknak olyan örvénylésére számíthatunk, amilyenre a történelemben kevés példa van.

A kor zavarát az egyszerű polgár a saját tisztázatlan fogalmaival mérheti. A kényszerűség és a szokás megtanítják rá, hogy a földgolyónak ezen a pontján miről mit kell ma gondolnia. De oldjuk fel egy napra valamilyen varázsillattal e megszokás alól. Engedjük át agyát az ellentmondó véleményeknek: fogalmainak még az atomjai is táncolnak ebben a forgószélben. Attól a perctől, hogy az ébresztő óra felveri és zsibbadó testébe személyisége lassan visszatér, ezerfelől ostromolják ezt a személyiséget: Kelj fel, a társadalom gerince vagy! Kedved van felkelni, likvidálandó ember fajta vagy! Nem áldoztál eleget a köznek! A köz bolondja vagy! Túlfinomult vagy! Túltompa vagy! Kinn egy utca várja villamosokkal és munkanélküliekkel. Kétszáz év előtt nem volt villamos és nem volt munkanélküli. Melyik a maradandóbb vívmány? Nagyszerű a civilizáció, vagy szét kellene robbantani? Munkahelyén ostoba munka várja. Könnyű ez a munka vagy nehéz? Jó a munkamegosztás vagy rossz? Dilettánsok legyünk, vagy még inkább szakemberek? Tiszteljük a főnököt, vagy gyűlöljük? A tekintélyt kell tisztelni vagy az érdemet? A családja körében ebédel. Szentély a család vagy ősi barlang, melybe ő hozza haza a lebunkózott medvét? Erős törzsi ösztönökre kell építeni a társadalmat, vagy ezek az ösztönök rontják meg? Megszenteli a házasság a szerelmet, vagy elnyomja? A vallás azt mondja, hogy az erkölcsstelenség megbosszulja magát. Az ideg orvosok, hogy az erkölcs is megbosszulja magát. Ő neveli jól a fiát, vagy az államra kellene bízni? Ráhagyhatja-e, amiért ő dolgozott, vagy sem? Cselédet tart. Rabszolgaság a szolgálat, vagy a természet rendje? A cseléd mögött cselédek milliói állnak, cselédnemetek. Mennyire kell sajnálni őket, milyen áldozatot kell hozni értük? Nem alávalóság-e megállni egy ponton a részvétben? De köteles-e egy kivilágított kórház ablakai alatt a részvétől meghalni? A kegyetlenség az erő vagy a szeretet az erő? Egy modern könyvet vesz a kezébe. Haszontalan finomkodás ez vagy remekmű? Megszólal a rádió. Miért

tart rádiót? Mert kell neki, vagy mert gyártják? Mélyít az idő vagy sekélyít? Marosszéki táncok: helyi szín. Centralizáljunk vagy decentralizáljunk? Este sétát tesz, apjára gondol, aki ilyenkor föl-alá járt a tornácon, mellénye kivágásában a keze, szégyellte előttük, de ők tudták, hogy imádkozik. Sokszor ő is úgy érzi, hogy a földön nincs senki, akinek az életéről beszámoljon. Ő mégis úgy él, mintha felelős lenne valakinek. Nem lehetne megkeresni ezt a valakit? Mint gyermekbe beleoltották, hogy ez kötelessége. Mint ifjúba beleoltották, hogy ez babonás korok reflexe. Vannak írók, akik mindenestől felajánlották magukat az egyháznak s van ország, ahol államvallás az ateizmus. Micsoda kor ez, amely ily ellentéteket tűr meg egy pillanatban?

Szegény polgár, áldania kell szokásait és előítéletét, hogy a fogalmaknak ez a zavara el nem borítja az agyát. A kor agyát azonban el fogja borítani, a kor szeme vérben fog forogni. A kor nem állhat meg elmékedése véres vitáiban, amíg valamiben meg nem állapodik.

B tétel: Hogyan látja az embert, annak lehetséges változatait az ősi kínai szemlélet? Mutass rá az eltérésekre az európai és a keleti nézőpont között!

Tao te king

24

A lábujjhegyre ágaskodó
nem áll sokáig,
a nagy léptekkel rohanó
nem megy sokáig,
a fénybe-álló
nem lesz fényes,
a magát-hirdető
nem lesz híres,

a magát-dícsérő
nem lesz dicső,
a magát-kínáló
nem lesz vezető.
Ezek az út-on:
rohadék, hulladék,
utálkozva elkerülük,
az út-on járó rá se lép.

B tétel: Minden eladó! Minden eladó? Értelmezd Bereményi Géza dalszövege alapján a mai média-kor lehetőségeit és kényszereit!

(Cseh Tamás) — Bereményi Géza:

Karom kitarva

Karom kitarva, körbe forgok neked
magam ajánlom, vedd meg az életemet
nézd meg az arcom, nézd a bőrömet
ha már áru lettem, hadd legyenek tied

Előtted állok, nézz meg, már olcsó vagyok
kezet és lábat, cipőt, én mindent adok
tudok pár titkos régi nagy szabályt
mitől az ének keményből lágyra vált

Karom kitarva, körbe forgok neked
mondd, mennyit érek, s én azonnal tiéd leszek
tudok pár trükköt, mit nem tud senki más
vidámmá teszek, van egy titkos fogás

Tudok egy módszert, hogy minden nő beléd szeret
tudok egy szép szót, mi átfesti a színeket
tudom, hogyan lesz egy ország kupleráj
másik szavamtól a forgó föld megáll

Vedd meg az arcom, vedd meg az életemet
nézz a fejembe, mi benne van, tiéd lehet
az, amit láttam, ott minden kép tied
a jövőm, a múltam, az összes évtized

Ha megérintem, lágy lesz a sziklakő
— akkor se kellek, csak énrám nincs vevő —
— mondd már az árát, mondd, mennyit ér neked
— ne hagyj itt másnak, az életem tied —

*Egy ilyen élet nem jár akárcikinek
mondd már az árát, mondd, mennyit ér neked*

Nézd, kígyó lettem, aztán meg férfi-nő
— akkor se kellek, csak énrám nincs vevő —
— mondd már az árát, mondd, mennyit ér neked
— ne hagyj itt másnak, az életem tied —

Előtted állok, vegyél meg, olcsó vagyok
tudok egy jópár, sosemvolt gondolatot
ha félni kívánsz, kaphatsz álmokat
árvizet, felhőt, véres tornyokat

*Egy ilyen élet nem jár akárcikinek
mondd már az árát, mondd, mennyit ér neked*

B tétel: Mi lehet a modern kor gondolkodóinak feladata? Mik a lehetőségeik? Igaza van-e a szerzőnek?

Heller Ágnes:

Bicikliző majom

(élet- és korrajz) Múlt és Jövő Könyvek, Budapest, 1998

Húszéves koromban már tudtam magamról: valami hivatásom van ezen a világon. Ahogy magamnak megfogalmaztam: föl kell törni a diót! Föl akartam törni a diót. A dió: az igazság. Az igazság ott van belül, és nekem meg kell ismernem. Az a hivatásom, hogy föltörjem a diót, megnézzem, mi van belül. Mi a lényege az ügynek, amit világnak, életnek, embernek neveznek, és megismerjem a lét lényegét. Úgy hittem: az a hivatásom, hogy filozófiát műveljek, és lényeges dolgokat lássak meg benne. Azóta semmivel sem lettem jobb filozófus, csak többet tudok. Ez nem lényeges, hiszen ma már azt is tudom, hogy nem tudok semmit. Abba az időbe sikerült beleszületnem, amikor nem törünk fel diókat. Akkor még csak a régi filozófiát ismertem: Arisztotelészt, Kantot, a diótörő korszak filozófusait. De ebben a világban, amit posztmodernnek nevezünk, nincsenek feltörendő diók. Lassan jöttem rá erre. Mi már csak értelmezünk. Mi már nem tudunk magához a dolghoz fordulni, csak régi szerzők vérével gazdagítjuk vérszegény ereinket, tehát vérátömlesztést hajtunk végre magunkon. A mai világ nem teszi lehetővé, hogy rendszereket alkossunk, ezt a filozófusok ma úgy mondják: vége a metafizikának, vége a rendszernek. Rendszer helyett van gondolkodás. Mire sok mindent megtanultam, sok mindent megértettem, és körülnéztem, rájöttem: nincs dió, amit föltörhetünk.

De húszévesen azt hittem, hogy diót törünk föl. Rendszert akartam építeni. Marxistaként azt hittem: az eredeti Marxhoz visszatérve kapom meg azokat az alapokat, amelyekre föl lehet építeni egy rendszert. Később az egyik alapot a másik után vettem ki az építményemből, és helyettesítettem másikkal. Mindig szerettem volna egészet alkotni. Kiveszek valamit a régi marxizmusból, és mással helyettesítem. Olyan ez, mint Thézeusz hajója, ami már nem ugyanaz, mert minden alkatrészét kicserélték, de végül is még mindig tart a folyamatosság, mert Thézeusz hajója. Történetfilozófiám írása közben (...) feladtam a nagy elbeszélést, a régi hagyományos, tradicionális, progresszivisták történetfilozófiát. Rájöttem, itt nemcsak arról van szó, hogy Marx rossz, s mással kell helyettesíteni, amit itt vagy ott mond. Nemcsak Marx, hanem az egész projektum nem működik. Ezt mások is észrevették mellettem, előltem... Ezt mindenki maga fedezi fel. Húszéves koromban tudtam, hogy diót kell föltörni, és ebből a szempontból még ma is ezt csinálom, hiszen az a felismerés, hogy nem lehet a diót föltörni, még a dió föltöréséhez tartozik.

B tétel: Egy nagyszerű regény ironikus részlete ez: az ideológiák (emberek által vallott eszmék) természetéről szól. Mit gondolsz erről?

**Hamvas Béla
Karnevál**

II. kötet, 81.-82. o. Magvető kiadó, 1985.

Uram, van nekem egy fogalmam, én magam találtam ki, és legutóbb kifejtettem Mr. Pennek is, ő helyeselte és helybenhagyta –

Elmondaná nekem?

Igen egyszerű, tulajdonképpen köznapi, sőt vásári fogalom. A kenőcs –

Mit ért ön kenőcs alatt?

Valamit, amivel a dolgokat bekenik, hogy csússzanak –

Úgy látom, modern életünk egyik középponti fogalma –

Téved. Mindenkorai emberi életünk nem egyik, hanem egyetemlegesen középponti fogalma. Egyetemlegesen, ronda szó, de így van –

Kenyőcs -

Óriási! Kenyőcs! Így még sokkal jobb. Hálás vagyok önnek –

Ismét ittunk.

Óriási! Kenyőcs! Ezek szerint máris érti, nem kell magyaráznom –

Csak magyarázza meg, Mr. Van Hoop, önt élvezet hallgatni –

Megmagyarázom. Önnek élvezet beszélni. (Steward, még egy üveg brandyt és szódát.) Tervbe vettem, hogy néhány évre visszavonulok, a Himalájába vagy Tibetbe, és magányomban teóriámról elmélkedni fogok. Én ugyanis észrevettem (igyon, Mr. Winemaster, ez a brandy egyre jobb), hogy az emberiség egész története folyamán, márpedig én az emberiség történetének beható tanulmányozásával igen hosszú időt töltöttem el, mondom, a történet folyamán tulajdonképpen az égvilágon semmi sem változott, csak a kenőcs, vagy, ahogy ön mondja, kétségkívül tökéletesebben, a kenyőcs –

Nem született gondolkodó ön, Mr. Van Hoop? Már úgy értem, filozófus -

Már gondoltam rá. Mr. Pen azt mondja, írjak könyveket. Tudja, semmi az égvilágon nem változott, a mi emberiségünk sok-sok ezer év óta nem változott, fölkelünk, eszünk, lefekszünk, iszunk, veszekszünk, nőkkal alszunk, részegek vagyunk, beszélünk, betegek vagyunk, káromkodunk, imádkozunk, gyilkolunk, a meggyilkoltakat siratjuk, egymást sanyargatjuk, komédiázunk, hazudunk, ez már sok ezer év óta így tart, és semmit sem változik. De valami mégis változik (igyon, Mr. Winemaster, ez a brandy ragyogó), a kenyőcs változik, tudja, az, amivel az egészet üzemben tartják. Hasonlítsa csak össze az egyiptomiak kenyőcsét azzal az Isisszel és Osirisszel és a piramisokkal és a fáraókkal, hasonlítsa csak össze a héberekével, amiről Mózes könyveiben olvashat, én olvastam ezeket a könyveket, és kénytelen voltam megállapítani, ez a Mózes igen tehetséges ember volt. Vagy hasonlítsa össze a kínaiakat az ő Konfuciuszukkal és a taóval, a görögökkel, a mítoszokkal és Platónnal. Micsoda különbségek! Ugyanaz. Enni-inni, pázani, aludni, gyilkolni, a meggyilkoltakat siratni, börtön, akasztófa, szónoklat. Ugyanaz. De a kenyőcs más. Higgyc el, Mr. Winemaster, a kenyőcs tökéletesen más. Mialatt az üzem állandóan ugyanaz marad, a kenyőcs folyton változik, egyre újabbat és újabbat találnak fel, igyon, Mr. Winemaster, ez a brandy pompás

Eszméinek gazdagságával, mondom, egészen zavarba ejt –

Ez célom is. Én önt el akarom kápráztatni. Én tehetségemet legkedvezőbb oldaláról óhajtom bemutatni –

Mr. Pennek igazza volt, ön filozófus -

Büszke is vagyok rá. Mai életünkben a kenyőcsők páratlan sokszerűségében gyönyörködhetünk. Ahány nép, ahány osztály, ahány vallás, ahány ország, ahány szekta, annyi kenyőcs -

Mr. Van Hoop, ön fel akarja találni az univerzális kenyőcsőt --

Téved, Mr. Winemaster. Én többet akarok. Kenyőcsőt én tízpercenként fel tudok találni. Ez nem vicc. Minden közepesen elmés ember képes rá. Én életünk alapvető tényeit szeretném megváltoztatni. Magát az üzemet. Én a kenyőcsőket unom és meg is vetem, én a lényegre megyek -

És hogyan akarja életünk alapvető tényeit megváltoztatni?

Arról nekem egyelőre sejtelmem sincs. /.../

B tétel: Értelmezd a megadott szöveget! Feleletedet hegyezd ki a modern kor szorongásaira, idegenségérzésére!

Ancsel Éva

Százkilencvennégy bekezdés az emberről

Kossuth könyvkiadó, 1987., 32. - 33. o.

Egyszer lesz, hol nem lesz egy ember, aki egy napon majd elindul ezen a nehezen bejárható földgolyón, ahol addigra Óperenciás tenger valószínűleg nem lesz, de hát hogy mi lesz, mi nem lesz, arról ugyanúgy nem kell a jövő időben mesélőnek bizonylatot kiállítania, mint ahogy a múlt időben elhangzó mesékre se szoktunk rákérdezni, azokat se szoktuk félbeszakítani hangos szóval és kérdő hangsúllyal, mondván: „Tényleg?!”

Lesz tehát egy ember, aki nekivág, mert elhatározta, hogy végére jár — a szó szoros értelmében a két lábával akar a végére járni — annak, hogy kikkel is él együtt.

Természetesen gyalog indul, és úgy tervezi, hogy megszólít mindenkit, aki az útjába esik, megállít mindenkit, akit csak tud, és megkéri, szánjon már rá egy pillanatot, mert szeretne bemutatkozni, megtudni a másik nevét, és kezét is fogni vele, vagy meghajolni előtte mélyen, már ami szokás azon a tájon.

Az a terve, hogy kimegy a pályaudvarokra és a repülőterekre, az űrhajók kikötőjébe, még akkor is, ha ezeken a helyeken biztosan meg fogják motozni, nincs-e nála időzített bomba, ő pedig a motozás után be fog mutatkozni a rendészeknek és a vámosoknak, és, ha sikerül velük összeakadnia, akkor a terroristáknak is, meg a betegszállítóknak, akik előbb-utóbb biztos, hogy megjelennek, és csöndesen, minden nagyobb föltűnés nélkül elviszik, de előbb finom kis túvel nyugtatót adnak majd be neki.

Amikor ez az ember már nagyon öreg lesz, akkor majd el fogja mesélni, hogy mi volt az ő furcsa, hosszú menetelésének a célja. Arra gondolt: csak az egymástól való félelem okozhatja, hogy az emberek bántják egymást, a félelem meg az ismeretlenségből fakad, így azt kellene megszüntetni. Ezért indult hát útnak, hogy előbb ő maga megismerje, majd egymással összeismertesse az embereket.

Meghallván ezt, elnézést kérnek tőle a betegszállítók, az ápolók, az egészségügyi hivatalnokok, és még azt is megkérdezik, hogy miben lehetnének a segítségére. De akkor már késő, mert megöregedtek nagyon a mi emberünk lábai, és arra is rájött: azért engedik el — óh, nem azért, mert megismerték, hanem — mert már nem félnek tőle, lévén ahhoz túlságosan is erőtlen.

(Spiró György: A jövevény. Regény.

Árkádia - Szépirodalmi Könyvkiadó, 1990.

440 - 443. oldal)

Mikor a megfelelő csillagok feljöttek, január 17-én, pénteken, a sábesz beálltakor vendéglátóival a Siratófalhoz biztosan elment.

Odafele a magrebi zsidók, a legnyomorultabbak mocsán gázoltak át, kiket a muzulmánoktól megkülönböztetni nehéz; mesélték kísérői: nemrég még a törökök az odajárulást tiltották, az arra kószáló zsidókat megverték, az askenáziakat most sem nézik jó szemmel, idén azonban a Hakham Basi az odajárulás jogát évi háromezer fontért megvette; három éve a Siratófal előtti negyvenkét láb hosszú, tizenöt láb széles területet kikövezték, s most a harc a többi rész kikövezéséért folyik, de biztosan megadja az Úr azt is; mentek arrafele mások is piros fezen, vagy fekete kaftánban, vagy fehér lepelben, meg szőrmés sapkában, meg sábeszdekliben, de a nők mind fehérben; mentek vének és mentek gyerekek; s még útközben meghallották a kiáltást: „ascender!”, a sábesz beálltát jelenté meg így a műezzinszerű gabbai a Nagy Zsinagóga tetejéről, aki nélkül a Nap nem tudott volna lebukni; odaértek; egy mecset sandított a Siratófalra oldalról, lábuk alatt mocsok volt és szemét, és nehéz volt ott is a bűz.

Hatalmas ódon kövekből volt az a Siratófal összerakva, huszonhárom kősor, alul kilenc a nagy, négyzetes kövekből; előttük álltak fehérben vagy feketében, földött fejüket a falhoz dörgölve a férfiak, s hátrébb az asszonyok fehérben, kik közelébb nem léphettek, mert csak nők voltak; és vállig ért az első kősor, és onnét fel, fel a magasba a többi; és a repedések közt abból a falból is gyomok nőttek, sőt fácskák, mint a sivatagban; és fejmagasságban a kőfal igen sima volt.

S levették akkor a cipőiket ők is, mert az Mokem Kodes volt, Szent Hely, a falhoz csak mezítláb járulhattak, és oldalt sorakoztak a a saruk, a papucsok mind, és hűségesen, izgatottan, alig hűlőn, pertliiket csóválván, maguk is könnyezvén talán, a lábukat visszavárták.

Ott volt a Siratófal a zsidóknak tilos szent mohamedán templom, a Szikladóm alatt, ami a Salamon templomának helyén épült, és benne van a csodás szikla, ahol is, ezt a Talmud is így tudja, egykoron Ábrahám és Melchizedek áldozott;

Izsákot ott akarta feláldozni Ábrahám, és ott állt Jákob lajtorjája; ez a világ közepe; ott tartják a frigyládát is, oda rejté Jeremiás egy sziklarepedésbe, és azóta is ott van, ezt onnét tudni, hogy sehol máshol nincs; arra a repedésre van felírva a Sém, az Úr neve, amit kimondani tilos; a keresztények szerint Jézus a frigyládát megtalálta ott, s emiatt vihette végbe csodás gyógyításait; a mohamedánok azt mondják, azon szikla alatti barlangban van a lelkek kútja, a holtak ott heti kétszer összegyűlnek s tanácskoznak, és az utolsó ítélet napján a harsona, így hívják őket a sófárt, abban a barlangban fog megszólalni, és Isten azon a sziklán trónol majd, ezért is mondta Mohamed próféta, hogy az ott mondott ima minden más imánál ezerszer többet ér, ő maga is ott imádkozott, onnét ment fel a mennybe Borak nevű csodaparipáján, ma is látszik a sziklán a kerek nyílás, amit a fejével ütött; fájdalomában meg is szólalt a szikla, azt mondta: Szálem Alejkum, mert nyelve van a sziklának, látszik is a kiékelődés, s hogy így történt, bizonyosság a próféta lábnyma, a szikla alatt jól látható, mellette a jáspislemez, abba Mohamed tizenkilenc aranyszegét ütött, ezekből időnként eltűnik egy-egy, már csak három van benne, a negyedik kilóg, s mire az utolsó szeg is eltűnik, vége lesz a világnak; ésa Szikladóm előtti kupolás épületben volt Dávid ítélőszéke, ki Daud néven a mohamedánoknak is szentjük, ez a trón láthatatlan láncsal van a mennyhez fűzve; a zsidók úgy tartják, hogy Salamon egy láncot erősített hozzá, amit minden vádlott köteles volt megérinteni, és ha esküszegő érintette, egy láncszem levált.

Sorba állva várakoztak, hogy a falhoz jussanak.

Volt a falnál előimádkozó, kántálta a hagyományos szöveget; „A romba dőlt palotáért; a szétdőlt falakért; letűnt uralmunkért; nagy férfaiinkért, kik itten fekszenek; királyainkért, kiket megaláztak; papjainkért, akik eltéveldetek; kincseinkért, amik elégték”, s minden ilyen közleményre kórusban feleltek a falnál állók: „Ülünk magányosan és sírunk”. S mert vallás előimádkozók egymással való versengése nélkül nincs, odébb másik jó hangú egyén állt, az is előimádkozott, Sionnak Megváltóját közeledni kérve, s hogy összegyűlnének Jeruzsálem fiai, kérte, és jöjjön el a királyság Sionba mielőbb, kérte, s lakozzék végre béke és boldogság Sionban, kívánta, és Jessze ága viruljon Jeruzsálemban, akarta; és akik hozzá közel álltak, utánamondták ezeket a falnál. Régi imák voltak ezek, Ram várt, nem úgy érezte magát, mint aki mélyen meg van hatva, kívül volt ezen a dolgon, szegényében lehajtotta a fejét, úgy várt.

A falhoz jutottak végre ők is, kántált a néppel együtt Ram, nem érzett semmit. S mikor a következők jöttek, indult ő is a cipőkhöz, vendéglátói felhúzták a magukét, de Ram csak állt meztláb; a vendéglátók elmentek, Ram ott maradt, nem mintha tudta volna, mire vár.

Oldalt ácsorgott, éppen a minarettal szemben. Talán szeretett volna valamit megérezni végre, ám üres volt a lelke, levegővel töltve a csontjai. Nézte a zokogókat, unatkozott. Jöttek, jöttek a mindenféle öltözetűek, a helybéliek, a zarándokok meg közönséges utazók is, kik plajbásszal a kezükben a pompás keleti látványt mappákba húzogatták, a rajzokat majd Európában eladják; viszolygott ettől az egésztől Ram, de maradt, talán csak az eltűnést gyakorolta, ami tömegben teljesebb, mint akármely magányos zugban.

S akkor valamit meghallott. Zokogást? nem, mert zokogtak ott számosan. Mégis meghallott valamit, s mielőtt tudta volna, mi volt az, beléborzongtt. Jobbra nézett, pár öregasszony állt ott és siratott, onnét jött a hang? nem biztos; de miféle hang?

A zokogás és sírás függönyén át egyszerre azt hallotta meg Ram, hogy JAHVAH. S egyszerre meghallotta ugyanezt a múltból: ezt mondták a nyomorékok Sztambulban, egy kolerában haldokló a gőzhajón, beszélni képtelen apja a halálos ágyán; ezt hallottam én is egy öntudatlan, összeégett fiatal nőtől a berlini kórházban, mikor ezt a fejezetet először leírtam; ezt mondták a panaszkodó zsidók a vilnai piacon: ajhvajh; ugyanezt, csak a paródiáját; és minden nyelveken ezt mondták fájdalomukban a népek, ezt a négy hangot: gyótródó szájpaddlászhoz szorulás, a J; oldó sóhaj, a H; alsó ajkak görcsös tapadása, a V; lézégsgörcs oldása, a H; és nincs is más hang zokogáskor, nem is lehet más hangokkal jajgatni; csak ez a négy hang van, a JHVH; ez pedig a Sém, a Név, Isten valódi neve, amit kimondani tilos, a Jahveh, a Jehovah.

Ram fülelt, de most már ezt hallotta mindenünnen. Hallgatta s látta a hihetlent: a Siratófal tövében a nép az Úr nevét igenis kimondja, az évezredes tiltás ellenére.

Nem azt zokogták, hogy Él, nem azt, hogy Adonai, nem azt, hogy Elohim; ezek az Úrnak kimondható nevei; azt zokogták, hogy Jahveh, amit kimondani tilos.

Körülnézett Ram, de senki semmit nem vett észre, belé voltak a siratásba feledkezve, akik pedig nem, a rajzolgatók, azok süketek voltak.

Az Úr tehát, eszerint, a Fájdalomnak Istene!

Ő az, kihez az ember fájdalomában hívva szól.

Ő az, ki ezt a fájdalmat okozza.

Ő az, kiről azt hisszük, a fájdalmat megszüntetheti.

Egyetlen Isten Ő; nincs is hát a világban más, csak fájdalom és panaszolkodás; csak az embernek kiszolgáltatottsága és kétségbeesése és zokogása és jajgatása és fájdalma van, és nem egyéb a világ.

S akkor meglátta Ram a régi-régi prófétákat: a haldoklók ágyánál ültek íróvesszővel a kezükben, hogy a másvilágra átlépő első szavát feljegyezzék.

Ültek a próféták és az ő fülelő segédek, és a haldoklók jajgatását feljegyezték, mert hitték, hogy a távozó már Urával beszélget, Őt a valódi, titkos nevén szólítva, és gondolták, hogy ittlébeli utolsó szavunk az otlébeli első.

És lejegyezték a hangokat, és összegezték sok nemzedéken át, s látták, a négy hangból álló szó azonos.

És tanácskoztak a próféták, mihez kezdjenek ezzel a tudással, mely nem az övék, mert ők még nem haldokoltak, bár amennyit az Úrról biztosat élő tudhat, tudták; és megállapodtak, hogy ezt a tudást tiltásba csomagolják; átadják, de el is rejtve bölcsen.

Mert sok nemzedékeken át töprengve úgy találák a régi bölcssek, hogy az élet nem lehet jajgatás; nem mondhatja ki élő, amit csak halottnak szabad.

Mindezt egyetlen pillanatban látta maga előtt Ram, és azoknak a régi prófétáknak a kipárolgása is az orrába szaladt. És akkor szemét döntötték a könnyek, odarohant a falhoz, fejét a kőbe verte, és a tiltott hangokat üvöltötte, és zokogott, és apját, kitől Jeruzsálemban a legjobban félt, végre elsíratta.

**(Emile M. Cioran: A bomlás kézikönyve
ATLANTISZ kiadó, 1999., 158. - 161. o.)**

Tekintve, hogy az ember léte a legjelentősebb és a legmeghökkenőbb kaland, amely a természetben valaha végbement, elkerülhetetlen, hogy a legrövidebb is legyen egyben; a vége előrelátható és kívánatos: szeméretlenség lenne vég nélkül halogatni. Beleszokva kivételessége minden kockázatába, ez a paradox állat még évszázadokon, sőt évezredekken át megjártssa utolsó kártyáját. Tán siránkozni kéne ezen? Elmúlt dicsőségéhez magától értetődően soha nem ér fel újra, hisz semmi sem utal arra, hogy lehetőségei egy szép nap versenytársat támasztanak Bachnak vagy Shakespeare-nek. A Hanyatlás mindenekelőtt a művészetekben jelentkezik: bomlásukat a „civilizáció” már csak bizonyos ideig éli túl. Ez áll az emberre is: folytatja vitézkedéseinek sorát, de szellemi tartalékai, akárcsak ihletének frissessége, már kimerültek. A hatalom és az uralkodás vágya túlságosan mély gyökeret vert a lelkében: mikorra úr lesz mindenben, nem lesz ura többé a rá váró végnek. Mivel még nincs a pusztítás és az önpusztítás összes eszközének birtokában, egyelőre nem is fog elveszni; az azonban kétségtelen, hogy hamarabb hozza létre a totális megsemmisítés fegyverét, semmint felfedezné az általános csodaszert, amely a jelek szerint különben sem fér bele a természet lehetőségeinek keretébe. Mint teremtő fogja magát nemlétezővé tenni: arra kellene következtetnünk ebből, hogy egyszer minden ember eltűnik a földről? Azért nem kell mindjárt rózsaszínben látni a dolgokat. Lesznek túlélők, nem is kevesen, akik tovább vonszolják magukat, mint amolyan emberalatti faj, az apokalipszis potyásai...

Az embernek nem áll hatalmában, hogy ne pusztítsa el önmagát. Ösztöne, hogy hódítson és elemezzon, mindenre ráteszi kezét, amihez pedig hozzáér, rövidesen szétesik; mindaz, amit hozzátesz az élethez, ellene fordul.
/.../

A képzelet elé nem nehéz olyan jövő képét idézni, amikor az emberek kórusban így kiáltanak: „Mi vagyunk az utolsók: annyira elegünk van a jövőből, és még inkább önmagunkból, hogy kipréseltük a föld levét és kifosztottuk az eget. Sem az anyag, sem a szellem nem képes jóllakatni már az álmainkat: a mindenség éppolyan szikes, mint a szívünk. /.../ A kalandnak vége; az öntudat kiadja leheletét; dalaink kikoptak; a haldoklók napja felragyog!”

*

Érzem az élet korát, vénségét, rozzantságát. Időtlen idők óta görög a földgömb felszínén, hála e hamis halhatatlanság, a tehetetlenség csodájának; elidőz még a gyulladt csontozatú Időben, amely nálánál is ősbib, és amelyet végképp kimerített az öregkori mámor, a sok visszakérődzött pillanat, a végiglocogott tartam.

És érzem a faj teljes súlyát, vállaltam teljes magányát. Hogy nem tűnik még el a föld színéről! Haldoklása a rothadás örökkévalósága. Minden percmek szabad kezét adok rá, hogy elpusztítson: csak egy gazember nem szégyenkezik, amiért lélegzik. Szó sem lehet kiegyezésről az élettel, szó sem lehet kiegyezésről a halállal: kijöttem már a létezésből, beleegyezem hát, hogy eltöröltessem. A Keletkezés — mekkora gatzett!

A levegő már keresztülment minden tudón, nem tud megújulni. Minden nap kiokádja a másnapot, és én hiába erőlködöm, hogy akár csak egyetlen vágy alakját magam elé képzeljem. Minden a terhemre van: elcsigázva, mint egy igás barom, amit befogtak az Anyag elé, a bolygókat vonszolom.

Adjanak nekem egy másik mindenséget — különben végem.

Faludy György:

**Levél Philadelphia
polgármesteréhez**

Tisztelt uram, hadd összegezzem kurtán:
Faludy Györgynek hívnak, mesterségem
szerint költő vagyok és irodalmat
tanítok a Columbián, de mert
fizetésem csekély és New York drága,
múlt októberben átjöttem ide,
a testvéri szeretet városába.

Az élet
műútján már lehajtottam pár évet,
de furcsa módon most se untam még meg:
barátaim tanácsára ezért
ajtómra pántot s lakatot szereltem
s bárhogy kívánja testem meg a lelkem

az esti sétát:
sötétedéstől otthon kushadok,
mint állatbőrös őseink a barlang
odvában és a rendőrautók éles
szirénáit hallgatom éjjelente
a trombitáló mamutok helyett.

Ám sorsát senki sem kerüli el.
Múlt pénteken történt, kék ég alatt
s ebéd után, hogy — vagy két óra tájban —
a könyvesboltból baktattam haza,
mikor a Ciprus-utcánál suhancok
támadtak rám — szerencsére csak hárman,
vagy tizenöt év körüli, még mafla

s gyakorlatlan fekete huligánok —
járókelő felebarátaim
behúzott nyakkal iszkoltak odább,
én meg gyorsan kirántottam övemből
az irdatlan csavarhúzó, egyetlen
támaszomat e dzsungelben, melyet
ön, polgármester úr, oly tévesen hív
metropolisznak, s pofacsonton kentem
az egyiket, hogy vért s fogat köpött
és hangos jajgatással cimborái
után futott. Én pedig felemeltem
könyveimet a sárból s hazatértem.

A réműletre két kanna teát
hajtottam le, majd telefonon rendőrt
hívtam, ki mindent feljegyzett és közben
a vállát vont. Aztán nekiláttam
előadásom jegyzeteinek.

Már szinte hallok, mit mond, polgármester:
„Ön inkább henceg, mint panaszkodik.
Mit akar még? Nem szenvedett bántódást,
sem kárt. Fogadja jó tanácsomat:
csak taxin közlekedjék, ne gyalog.”
A konzekvenciát én is levontam,
de más eredményt értem el. Mihelyt
lehet, csomagolok és megyek vissza
Kanadába, hol nem kell örökös
szobafogságra adnom magamat —
Kanadába, amelyet egyelőre
még nem vert el ilyen kegyetlenül
a fejlődés s a jólét jégesője,
mint magukat.

De jó tanácsot én is adhatok.
Csak egyszer hagyja ott a városházán
autóját, és sétáljon el néhány száz
méterre a főutcán, délelőtt,
álljon meg egy sarkon, nézzen körül
egy percig, míg orrát csavarni kezdi
a vér szaga; vagy le a Broad-streetről
a mellékutcába, ha mer; figyelje,
mint kémlelik a szembejövők egymást,
hogyan készítik öklüket ütésre,
hogyan siklanak, csúsznak el egymás mellett
s esnek be házuk ajtaján — ezt nézze
s rájön legott, ha ugyan még nem tudja,
hogy ön, e város polgármestere
valójában többé nem mestere
e városnak, s mi több, hogy ez a város
nem város már; lakóit nem fűzi
egymáshoz elv, cél, hit, sem közös érdek;
a társadalmi szerződés ezer
cafatban úszik le a kloákákon;
Penn Vilmos szobra madárijesztőnek
áll fenn a tornyon — s ez még istenes,
mert holnap rosszabb lesz, nyáron még rosszabb,
s tíz év múlva az óvodákban is
pisztolyt ráznak s heroint követelnek
a kisdedek; a gyárfüst, a benzinbűz
s a tűzvészek ittmaradt szájszaga
megüli majd az utcákat, tornádó
sem söpri ki — és ön, ha visszanez

Hankiss Elemér:
Az emberi kaland
(részlet)

kilencszázhetvenre, letűnt idillt lát,
ártatlanságot, elveszett aranykort,
csókolódzó emberi tubicákat
s elbűvölt mosoly jár majd ajkain.

Nem ismerek ellenszert. Nyilván ön sem,
mert felteszem, hogy alkalmazta volna,
ha tud ilyet. Ne húzza hát tovább
fizetését, mit nem szolgál meg. Álljon
talpára s legyen pénzéhes kartársak
meg szenilis barbárok közt az ember
a talpán, aki végre szembenéz
funkciójával s helyével a földön.
Öngyilkossága senkinek sem használ;
elődei, a puritánok, Isten
elleni bűnnek nevezték, akárcsak
a rabszolgák tartását. Lemondása
sem használ nekünk. Mérlegelje inkább,
hogy Nagy Sándor, Konstantin, Romulus
városai nem téglákból s kövekből,
de emberekből álltak, s ha az ember
nem tudja többé összetartani,
úgy nincs kompjúter s nincsen vasbeton,
mely összetartja Philadelphiát.
Hívja hát össze a város tanácsát
és mondassa ki a többségi párttal,
hogy csódtörvényi, esztétikai,
történelmi, humanitárius,
etikai és egészségügyi
és ráadásul praktikus okokból
úgy döntöttek,
hogy feloszlatják Philadelphiát;
item, hogy a lakosság mától fogva
tekintse a várost nemlétezőnek
s záros határidőn belül
induljon neki a szabad mezőknek.

A jó példával ön járjon elöl:
ragadjon baltát, trancsírozza fel
autóját (a kombusztíós motor
s a nukleáris robbanás az átkunk!)
szekeret vásároljon, lovat, ökröt
(csodálkozni fog: néhány bífeszték ára
csak az egész), pakolja fel családját
s vonuljanak kelet felé, ahol
Medfordon túl, New Jersey-ben, lakatlan
a tájék; ott építsen szerény házat,
mívelje földjét s zöld lugas alatt
vegye térdére unokáit
és tiltsa meg nekik, hogy
gyárvárosokat alapítsanak.

P. S.

*Nincs sok remény, hogy hajlik bölcs szavamra,
de hogyha mégis: egy szuggesztíót
hadd adjak még.
A kacatból, mit kétszáz év alatt
a tudomány bendőjéből ránk okádott,
egyvet vigyen magával: orvosságot;
és semmi mást. S úgy nézze, messziről,
hogyan fordulunk fel a többtől.*

Könyvünk alaphipotézise szerint az emberiségnek mikrouniverzumot kellett teremtenie és szüntelenül újratemennie a maga számára egy mostoha és veszélyekkel teli világban, egy „idegen világban”. Története során két stratégiát fejlesztett ki erre a célra. Az elsőt technikai vagy prométheuszi, a másodikat a szimbolikus vagy apollóni stratégiának nevezem majd.

A technikai-prométheuszi stratégiának mindenkor az volt a célja, hogy ellenőrzése alá vonja a fizikai világot. Más szóval, hogy a világ erőforrásait kihasználva olyan zárt univerzumot teremtsen, amely oltalmazza és gyarapítja az emberi életet, miközben — amennyire csak lehet — kizár mindent, ami korlátozhatja, sértheti, veszélyeztetheti ezt a mikrouniverzumot és a benne lévő életlehetőségeket. Az emberek körülvtették magukat barlangjaik és kunyhóik, házaik és kertjeik, erődítményeik, városaik és birodalmaik falaival. Körülvtették magukat szerszámaikkal, technikaikkal és gépeikkel, hogy embervilágukat lakhatóvá, biztonságossá és kényelmessé tegyék egy idegen világon belül. Teljesítményeik s eredményeik ezen a téren különösen látványossá váltak az elmúlt 300 évben.

Mai tudásunk és technikaik, szerszámaink és gépeink, orvosságaink és kórházaink jobban megvédenek minket a hideg és a meleg ellen, az éhhalál és az árvizek ellen, fertőzések és betegségek ellen, mint mindaz, ami az előttünk járókat védte korábban.

(...)

De mindezeknek a nagy teljesítményeknek ellenére, mindezeknek a falaknak és gátaknak, bástyáknak és villámhárítóknak, mindezeknek a nagyszerű technológiáknak és gépeknek ellenére ma is kísért minket az az érzés és félelem, hogy egy idegen világban élünk. Erői újra és újra támadnak, újra és újra betörnek zárt világunkba éhínségek, földrengések és járványok formájában, háborúk és polgárháborúk formájában, a bűn álarcában és a szegénység rongyaiban, lázálmainkban és paranoiáinkban, kétségbeesésünkben és a halál angyalának képében. Szükségünk volt és van egy másik védelmi rendszerre, egy másik stratégiára is.

(...)

Lenyűgöző annak az igyekezetnek és elszántságnak a látványa, amellyel az emberek az íratlan és írott történelem kezdetei óta körülvtették és körülveszik magukat nemcsak barlangjaik, házaik és városaik falaival, nemcsak katedrálisokkal és sportcsarnokaikkal, hanem a mítoszok és vallások, filozófiák és tudományok, eszmék és illúziók, képzetek és műalkotások szimbolikus szféráival is. Honnan van s mire való ez a nagy igyekezet?

A legkézenfekvőbb válasz az, hogy a prométheuszi stratégia önmagában nem nyújtott és nem nyújt teljes biztonságot. Sikeresen oldotta meg az élet technikai problémáit, de nem tudta legyőzni a mulandóságot és a halált, nem tudta legyőzni egzisztenciális félelmeinket, a lelkünkben lévő szörnyeket, az emberi élet alapvető bizonytalanságait. Nem tudott választ adni az emberi lét végső kérdéseire.

Úgy is mondhatnánk ezt, hogy az embereknek nemcsak a fizikai, hanem a lelki, pszichikai, spirituális túlélésért is küzdeniük kellett, és úgy küzdöttek, hogy körülvtették magukat szimbólumokkal, szimbólumrendszerekkel. E szimbolikus védőpajzsok fontosságát nem lehet túlbecsülni.

Látjuk majd, hogy ha a szimbólumoknak ez a védőrendszere megsérül, ha a szimbólumrendszerek már nem tudnak értelmes választ adni az emberek kérdéseire és félelmeire, akkor a bizonytalanságnak és a szorongásnak a korszaka következik el az adott társadalomban. (...)

Lengyel László: Miniszter

Hogyan születik a miniszter? Mint egészen kicsiny gyermek — állítja P. Howard, az ismert nemzetközi szakteknitely. Azután növeget. Életrajza nem hegyes-völgyes, inkább dombos-dombos. Egy kis hepe itt, egy kis hupa ott. Negyven év. Csak semmi kiemelkedés. Derék jó szűrkeség. Ha tehetségével, szakmai ismereteivel nagyon kiemelkedik, akkor már korábban észreveszik. Az baj, mert akkor korán megromlik. Csak semmi mélyresüllyedés. Akkor nem maradna belőle semmi. A miniszterelnök a nagy változások előhírnökeként gondol rá. Ezért rajta van egy listán, más tizenkét emberrel együtt. A pasziánszban akár ő is kijöhet, attól függ, hogy mit szólnak hozzá a tanácsadók, egy-két nagykövetség és ellenzéki embereink. Először fölhívja egy tanácsadó a miniszterelnök nevében. „Mi lenne, ha?” Feltételei vannak. De azért gondolkodik a dolgon. Nagyon is gondolkodik. Amikor este hazamegy, titokzatosan mosolyog. A miniszterelnök eközben nem terjeszti a párt elnöksége, sem a frakció, sem a koalíciós partnerek elé. Mi közük hozzá. Az erre a célra összehívott üléseken hosszú előadás a kormány céljairól, a világ állásáról, a magyar történelem alkotmányjogi tanulságairól. Senki se meri megkérdezni: mindez nagyon szép, de tessék mondani, kik lesznek a miniszterek?

Barátunkat már a telefon csöngése is másként érinti. A miniszterelnök van a vonalban. Barátságos, kedves, lekötelező, meghívja egy beszélgetésre. Emberünk szereti a miniszterelnököt. Szereti a magyar népet. Mintha a felesége is csinosabb volna. Természetesen biztosítékok nélkül nem fogja vállalni. Ha nem valósíthatja meg a szándékait, nincs értelme az egésznek. Ezt mondja néhány barátjának is. Azok lebeszélnek, rábeszélnek. „Ne szállj süllýedő hajóra!” „Mégiscsak jobb, ha te csinálod, nem az a marha.” A miniszterelnök fáradt, de mégis hosszan beszélnek. „Nehéz a helyzet, de ami rajtam múlik, megteszem. Biztosítékok? Amire lehet garanciát adni, azt megadom. Szabad kéz.” Nem lehet nem elvállalni. Hazafelé az autó átrepül a Duna felett. Otthon első dolga föltárcsázni a mamát. Nyugdíjas óvónő egy vidéki városban. Nem fogja elhinni.

Bemutatkozás. Az épület ismeretlen, a szoba óriási. Az asztalon, a polcokon az előd holmijai. A szék meleg és puha. Áradnak a telefonok, a levelek, a külföldiek és az újságírók. Át kell venni az ügyeket. Százötvenkét folyó ügyből nagy csoportokat csinálni. Elbeszélgetni minden fontos vezetővel. Meg kell tanulni ismeretlen emberek nevét, szokásait. Értekezletek. Naptárában fél órára beosztva minden. Hatkor indul, éjfélkor ér haza. „Érteni akarom, érteni akarom, érteni akarom.” Gyömöszöli a fejébe a fontos és a kevésbé fontos információkat. Nézi minisztertársait. Megrendíti, hogy mennyi a fecsegés a kormányülésen. Emberek, akikre felnézett, lecsúsznak. Ismeretlenek megemelkednek. Munkára alig van idő. Minden korábbi ötlet, elképzelés szinte komolytalannak látszik. A pártvezetők szeretik. Majd nem szeretik. Az újságírók

körbeveszik. Mindenre kíváncsiak. Három hónap múlva ugyanezek az újságírók kellemetlen kérdéseket tesznek fel. A mosolygós szemek elkeskenyednek. Az információk ellentétükbe fordulnak. A barátságos bemutatás ellenszenvvé feketül. A mama telefonál: „Fiacskám, te olyan jó gyerek vagy, mit csináltok ti az árakkal? Nem merek már elmenni a Közértbe. Te nem tudod elképzelni, hogy mit mond rólad Rózsi néni. Feri bátyádról nem is beszélve.”

Az apparátusban küzdelem. Mindenki följelent, mindenkit. Megtudja, hogy akiben legjobban bízott, azt el kellene vitetni korrupcióért. A régi barátokat nincs idő visszahívni. Egyre többször érzi, hogy előterjesztései a semmibe hajóznak. Vicsorogva megy haza. „Minek csinálod még?” — kérdi a tiszteletlen fia. Olvasni nincs idő. Emberei nincsenek. Rengeteg ember van, hogyan szabadulhatna meg tőlük. Kedvenc elképzelései kifosztva, ellentétükbe fordítva. „Én nem ezt akartam.” Árad felé a hidegség. Valami nyúlós masszában úszik. Le kellene mondani. De akkor diadalmaskodna az ellenpárt. De akkor elveszne a befektetett munka. De akkor cserbenhagynám az embereimet, azt a keveset. De akkor vége mindennek. „A reálpolitika annak az ellenkezője, amit tenni szeretne az ember” — említette mellékesen Leinsdorf gróf Musilnál. A miniszterelnök úr fölteszi a kérdést: „Ugyan mit csináltál te és az apparátusod fél évig?” Mintha nem együtt ültetek volna. Mintha nem hagyott volna jóvá mindent. De most megdöbbenve tapasztalja, hogy emberünk nem alakította át a világot. „Lemondjak, ne mondjak?” Kiújuló fekély. Szoruló szív. Napi tizenkét kávé.

Leváltják. Sejtette, várta, nem hitte. A miniszterelnök barátságosabb, mint valaha. „Mit szeretnél? Én tudom, hogy te nem tehetsz róla, de be kell látnod, hogy nem ment. A fejedet követelték. Én védtelek, amíg lehetett. Most mihez akarsz fogni? Természetesen segítettünk.” Amikor javaslatokkal áll elő, dadogva-félve, mert utálatos dolog a kérés, barátságos bólogatás a válasz. „De most inkább pihenj! Majd meglátjuk. Gondolkozni fogok a dolgon. Fel foglak hívni, de te is bármikor hívhatsz!” Sohasem telefonál. Nem hív vissza. Távolból szeret.

Bemegy elbúcsúzni. Megpróbálja embereit vigasztalni és elhelyezni. A sajtó vadul keresi. Mi történt, hogy történt. A naptára a jövő hétre telő. A titkárnője megmarad. Jönnek a külföldi kapcsolatok. Beül egy televíziós kerekasztalba. Felismerik az utcán. Nincs vele szemben érzélem. Azután fogyogatnak a naptárból a nevek, a megbeszélések. Napi három, majd kettő, végül egy hétre egy. Fel kell hívni a régi barátokat. A hangjuk távolságtartó. Talán még egy találkozó. „Érkezett levél?” A titkárnő átad két-három borítékot. Meghívó egy olyan társaság ülésére, ahová soha nem ment el. Most elmegy. Fel is szólal. Mintha nem az ő hangja volna. A teremben beszéd zúgása, szemben éppen ásít régi „híve”. Üres naptár. Hidegen, fehéren. Nincsenek határidők. Írni kellene. Kinek, mit? Külföldre menni? Nem tudja elintézni. Fáradtabb, mint valaha. Fontosnak kellene lenni, legalább önmaga előtt. Elfogy benne a miniszter. A magabiztos gesztus bizonytalanba hull. „Köszönjek, ne köszönjek, odamenjek, ne menjek oda?” Ez volna az élet csúcsa? Ez volna az élet vége? „Az alkonyból kihúznál / egy hosszú, puha szárnyat.”

Lassan sétál a Margitszigeten. Keze hátrakulcsolva. Öreg ember. Találkoztam vele. A kicsi a karomban. Nem tudtuk elkerülni egymást. Odamentem. „Hogy vagy? Gyere el hozzánk. Tudod, hogy nálunk még mindig van szerdánként vita.” Ujját a szája elé teszi. Flórika alszik. Csöndesen belém karol. Együtt megyünk, néhány lépést. Mosolya keserű fintor. A miniszter meghalt. Az ember él.

Márton László: Bowen monológja, sötétben

Hol szabadság van,
ott szabadság van
nemcsak az elpusztított tájban,
nemcsak a lelki félhomályban,

hol büntet s nem kitüntet
a csüggedő tekintet,
nemcsak a parttalan vitákban,
nemcsak a promiszkuitásban

nyilvánosság előtt s az ágyban,
a szállhatatlan szállodákban,
a jégveremben és az étteremben
és a vasúti menetrendben,

ott szabadság van
az orrban és a szájban,
az okozatban és az okban,
a felgyült szemétkupacokban,

mikre szabadon száll a döglégy,
ott a mulandóság: öröklét,
hol szabad a tárgyak esése,
mint az emelkedés esélye,

ott szabadság van
nemcsak a méltatlankodásban,
a társadalmi erjedésben,
a rémhírterjedésben,

a félelemben és a sérelemben,
ott minden szabad mindenkivel szemben:
hol szabadság van,
ott szabadság van

minden lerakódó mocsokban,
anyagokban s műanyagokban,
abban, ahogy a ködből
ezerféle zaj bömböl,

abban, hogy mi sem titkos:
tudható, ki mit dugdos;
hol szabadság van,
ott szabadság van

nemcsak a nagybetűs címekben,
a célzatos újságcikkekben,
és nemcsak abban, hogy a hátsó
gondolatok mögül kilátszó

leghátsók mögül egyik-másik
gondolatlanság is kilátszik:
hol szabadság van,
ott szabadság van

az áram- és a gázszolgáltatásban
és minden málladozó házban,
a szerződések betűjében,

az ígéletben és a szószegésben,

abban, ahogy felnő a gyermek,
akit szülei nem nevelnek;
hol szabadság van,
ott szabadság van

a részletekben s a totalításban,
a bármiről hihető jóban,
apátiában és agresszióban,

az elzárt olajvezetékben,
a műholdakkal figyelt égben,
az értelmetlen mondatokban,
a szótövekben és ragokban,

a teljes bizonytalanságban,
a levegőnek mondott mérgegázban;
szabadságot világít át a röntgen,
szabadság van a börtönökben,

hol szabad szabályok lakolnak,
kiknek a mánál szabadabb a holnap,
s ha megpróbálna bárki
a szabadsággal szembeszállni,

az a megtestesült szabadság,
melyért az életüket adták
oly sokan; és most szabadság van,
középszerű, fantáziátlan,

s mint a beton, olyan tömör lesz,
megízleled és megcsömörlesz,
de nem menekszel tőle mégse,
mert nincsen se hossza, se vége,

te is egy darab szabadság vagy,
s ha meghalsz, a szabadság rádfagy:
ő mondja meg, mi lettél,
hírtelenebb hírednél.

Karl Marx:

A hegeli jogfilozófia kritikájához (részlet)

...A vallástalan kritika alapzata: *az ember csinálja a vallást*, nem a vallás csinálja az embert. Márpedig a vallás annak az embernek az öntudata és az önérzete, aki vagy még nem szerezte meg önmagát, vagy már ismét elvesztette. De *az ember* nem valami elvont, a világon kívül kuksoló lény. Az ember az *az ember világa*, az állam, a társadalom. Ez az állam, ez a társadalom termeli a vallást, egy *visszájára fordított világtudatot*, mert maga is *visszájára fordított világ*. A vallás ennek a világnak általános elmélete, enciklopedikus összefoglalása, népszerű formába öntött logikája, spiritualista becsületügye, lelkesedése, erkölcsi szentesítése, ünnepélyes kiegészítése, általános vigasztaló és igazoló alapja. A vallás az emberi lényeg *fantasztikus megvalósulása*, mert az *emberi lényeknek* nincs igazi valósága. A vallás elleni küzdelem tehát közvetve küzdelem *ama világ* ellen, amelynek szellemi *aromája* a vallás.

A *vallási nyomorúság* a valóságos nyomorúság *kifejezése*, s egyszersmind *tiltakozás* a valóságos nyomorúság ellen. A vallás a szorongatott teremtmény sóhaja, egy szívtelen világ lelke, mint ahogyan szellemtelen állapotok szelleme. A vallás a nép *ópiuma*.

A vallást mint a nép *illuzórikus* boldogságát megszüntetni annyi, mint a nép *valóságos* boldogságát követelni. Az állapotáról táplált illúziók feladását követelni annyi, mint *amaz állapot feladását követelni, amely rászorul az illúziókra*. A vallás kritikája tehát *csírájában ama siralomvölgy kritikája*, amelynek *szentfénye* a vallás.

A kritika letépte a láncról a képzelt virágokat, de nem azért, hogy az ember a fantáziátlan, vigasztalan láncot hordja, hanem azért, hogy a láncot ledobja és élő virágot szakítson. A vallás kritikája kiábrándítja az embert, de azért, hogy mint kiábrándult, értelmére tért ember gondolkozzék, cselekedjék, alakítsa valóságát, hogy önmaga körül és így valódi napja körül keringjen. A vallás csak az illuzórikus nap, amely az ember körül kering, amíg ez nem önmaga körül kering.

A *történelem feladata* tehát, hogy miután az *igazság túlvilága* eltűnt, felépítse az *evilág igazságát*. Mindenekelőtt a *filozófiának*, amely a történelem szolgálatában áll, *feladata*, hogy — miután az ember önmagától való elidegenülésének *szent formája* lelepleződött — önmagától való elidegenülését *világi formáiban* leleplezze. A mennyország kritikája ezzel a föld kritikájává, a *vallás kritikája a jog kritikájává, a teológia kritikája a politika kritikájává* változik.

(1843-44)

Örkény István:

Perpetuum mobile

Auspitz azt mesélte, hogy odahaza péksegéd volt a Veress Pálné utcában. Azt mesélte, hogy reggelente csak úgy a hóna alól befalt egy egykilós kenyeret. Akkor kilencvenkét kiló volt.

— Mit gondoltok, most mennyi vagyok?

Ezt nem tudtuk megmondani. Tény, hogy már szükségre se járt ki, ami rossz jel, és csak vizet ivott, ami még rosszabb. Folyton itta a vizet. Nem is szomjazott, csak itta, mint egy lefolyó.

Az se jelent jót, hogy a ruhája tele lett tetűtojással. A tetveket csak úgy lehetett féken tartani, ha az ember minden percben öldösi őket; másképp elszaporodnak, és telerakják serkéikkel a ruhavarrásokat, főleg a meleg testtájakon. Auspitznak egészen megszurkült a hónalja a tetűtojásoktól. Nem is szólunk neki. Ilyenkor már nem segít a szó.

Egy éjszaka arra ébredtem, hogy nagyon forgolódik.

Azt kérdeztem:

— Mondd, mit csinálsz, Auspitz?

Azt mondta:

— Eszem.

Azt kérdeztem:

— Mit eszel, Auspitz?

Azt mondta:

— Kérlek szépen, tetűtojást eszem. És, kérlek szépen, tetveket.

Gyufát gyújtottam, de rögtön el is fűjtam. Egészen közel volt már a front; cigarettázni is tilos volt éjszaka. Csak annyit láttam, hogy nyugodt az arca, majdnem elégedett. Azt mondtam neki:

— Ne beszélj bolondokat, Auspitz.

— Hanem megvárjam, amíg kiszívják a véremet? — kérdezte.

Maximum két hétig kell kibírni, magyarázta. Márpedig, ha ő megeszi a tetűt, akkor játszva kibírja ezt a két hetet, mert nem megy veszendőbe semmi. Minden csöpp vére, amit kiszívtak, megint visszajut a szervezetébe; vagyis se nem gyengül, se nem erősödik.

— Akkor te feltaláltad a perpetuum mobilét — mondtam.

Nem tudta, mi az. Mondtam, amihez nem kell energia. Ezt sem értette. Miközben a serkétet ette, megmagyaráztam a perpetuum mobilét. Később elaludtunk. Reggel megpróbáltam fölrázni, de már nem volt benne élet.

Spiró György:

Fogság (részletek)

- Miben segíthetek? - kérdezte Kainisz.

Uri hallgatott, aztán felsóhajtott.

- Eredetileg pénzt szerettem volna kérni a zsidó raboknak - mondta -, de történt közben valami... A hátam mögött eladták a könyvtáramat. .. Nagy könyvtár, sok-sok zsidó ritkasággal...

Kainisz szeme mélyebb lett, hallgatott, aztán azt mondta:

- Mire kell neked az a könyvtár?

- Meg szeretném írni, ami történt, és azt is, hogy miért.

- Van már nekünk zsidó történelmünk - mondta Kainisz -, főpapi ivadék, hadvezér is volt, időben állt át hozzánk... Amit ő ír, az a hivatalos.

- Más nem írhatja meg?

- Elég nekünk egy ilyen.

Csönd volt.

-Na és ki ellenőrzi, hogy helyesen fogalmaz-e? Ki cenzúrázza, maga a császár?

- Az én kedves Titusom rég nem olvas semmit -legyintett Kainisz -, mindent én futok át.

Felnevetett.

- Képzeld, legutóbb azt a részt olvastam, amelyben a légióink Jotapatát ostromolja, és mit látok benne? Titus, az én Titusom fia, a fővezér, elsőként mászta meg a falat!

Posides is hahotázott.

Fővezér, aki ne a háttérből irányítaná az ostromot, tankönyvileg nincs. Uri is felnevetett.

- Minden ilyet kihúzol? - kérdezte.

- Dehogyan húzom ki! - nevetett Kainisz. - Szeretik a regényes fordulatokat az olvasók. Titus gyereknek is megmutattam, boldog volt, hogy ennyire nagy hősnek van ábrázolva!

Posides vihagott.

- Kainisz megmutatta azt a részt - mondta -, ahol ez a zsidó papvezér arról ír, hogy elrejtőzött egy ciszternában a maradék védőkkel, miután már elfoglaltuk a várat... A vezér ki akart szökni a mieinkhez, de a zsidói nem engedték, hát kitalálta, hogy öljék le egymást sorban, az utolsó meg saját magát... Sorsot húztak, és mit tesz a zsidó isten, újra meg újra a papvezér maradt életben, a legvégén ő egyedül. Kainisz kiszámolta, mekkora ennek a valószínűsége...

- Igen - mondta Kainisz -, mert eredetileg megadta, hogy hatvanan maradtak életben. De így az ő életben maradásának valószínűsége annyira közel járt a nullához, hogy megkértem, legalább a számokat hagyja el...

Nevettek.

- Az áldozatoknak sincsen számuk? - kérdezte Uri.

- Hogyne volna - mondta Kainisz. - Kétmillió zsidó halott. Ebben a szerzővel előre megállapodtam. Az a vicc, hogy körülbelül valóban ennyi lehetett. Rómának nem érdeke, hogy az áldozatok számát csökkentse, ellenkezőleg.

Még jobban fog félni a többi nép; okos.

- És mit csinál a császár? - érdeklődött Uri.

- Mindent. Ő bármit megtehet. De neki én parancsolok.

Nézte a törekeny öregasszonyt Uri, a világbirodalom úrnőjét és csodálkozott.

- Kérj valami egyebet - mondta Kainisz lágyan. - Bármit megkapsz, amit csak kívánsz. Persze, engem kivéve.

(...)

Hallgattak.

- Megcsúnyultál - mondta Kainisz. - Rémes lett a szád, így fogak nélkül... De a lényed ugyanaz. Nagyon szerettem a lényedet.

- Te voltál az egyetlen szerelmem - mondta Uri.
- Jó - mondta Kainisz -, hát ez ilyen volt. Majd egy másik életben.
- Nincs másik élet.
- Feltámadás sincs?
- Az. van a legkevésbé.
- Nem gondoltam, hogy valóban nazarénus lettél, amikor kiűztek - mondta Kainisz.
Szóval tudott róla. Uri megörült.
- A normális zsidók épp olyan aljasok, mint a többi nép, a nazarénusok pedig tébolyultak - mondta. - Én már zsidó se vagyok.
- Sose voltál az - mondta Kainisz. - Én se vagyok császárnő, csak komédiázom. Titus sem császár, csak komédiázik. A fia, Titus, az is csak komédiázik. Az. unalom ellen csináljuk. A másik fia, Domitianus nem komédiázik, az vérengzeni fog.
- A te Titusod is vérengzett.
- Igen. De csak azt csinálta, amit Tiberius után mindenki akart. Vitellius ezt akarta, Caligula ezt akarta, Nero ezt akarta... Titusnak sikerült. Valakinek mindenképpen sikerült volna.
Uri nézte Kainisz ráncos arcát.
- Milyen sokat veszekedtünk volna! - mondta Uri ábrándosan. - Mennyit üvöltöztünk volna egymással! De szép is lett volna!
Kainisz nevetett.
- Mi lesz a sorsa a könyvtáramnak? - kérdezte Uri.
Kainisz elkomorult:
- Az emberünk megírja a művét, felhasználja a forrásokból, ami kell neki, aztán mindent eléget. Elvégre történész.
Uri bólintott. Így szoktak történelmet írni.
- Te mit akartál megírni? - kérdezte Kainisz.
- Valamit... a nazarénusokról.
Kainisz bólintott.
- Könnyű vallás - mondta -, győzni fog.
Uri meglepődött.
- Te is tudod?!
- Ha te tudod - fortyant fel Kainisz -, én miért ne tudnám?! Amihez belátás kell, azt ugyanúgy tudjuk. Szoktam veled beszélgetni képzeletben... és te szépen válaszolgatsz... gúnyolódsz, csipkelődsz...
Kainisz elhallgatott.
Urinak könnyek gyűltek a szemébe, elfordult.
- Veszedelmes vallás lesz ez - morogta Uri. - Irtóztató bajokat fog okozni.
- Igen - mondta Kainisz. - Zseniális ötlet, hogy valaki, egy ember, feltámadt, és arra kell várni, hogy ismét megjelenjen. Az sem akármilyen ötlet, hogy nem számít, ki zsidó, ki nem az, bárki lehet kiválasztott, csak ezt az egyet, a feltámadást, fogadja el. Nem kell hozzá tudni semmit, sem írni, sem olvasni, sem előírásokat betartani, és mindenkiből pap lesz, mindenki szent, aki hisz a Feltámadásban, és örök életet nyer ezáltal!... Még szertartások sincsenek! Esznek, őt dicsérik, együtt vannak, és ezzel meg van oldva a magány, meg van oldva a halhatatlanság... Nincs még egy ennyire együgyű vallás a piacon! Őrült háború lesz ebből a zsidóságon belül, ez lesz az igazi zsidó háború, és ki fog szabadulni a zsidóságból ez a téboly, a vesztesek tébolya, és győzni fog, mert mindig a vesztesek vannak többen... Ha Spartacusnak ilyen vallása lett volna!... Csak azzal lesz gondjuk, hogy nem jön, nem akar jönni, és ők türelmetlenek, ez fogja szétzilálni őket...
- Meg fogják oldani - vélte Uri. - Mindent meg fognak oldani, csak a hit megmaradjon. Ezentúl mindenről már csak hazudni fognak.
- Eddig is hazudtak.
- De nem ilyen erősen...
Hallgattak.

Ady Endre: Új s új lovat

Segítsd meg, Isten, új lovaddal
A régi, hű útra-kelet,
Hogy só-bálvánnyá ne meredjek
Mai csodák előtt.

Az Irgalmatlant küldd társamnak,
A rohanó, büszke hevet
S az emberségem ezután már
Legyen kegyetlenebb.

Ne rendeld romló nyájaidnak
Sorsa alá a sorsomat,
Az embered, ha nem ma-ember,
Kapjon új s új lovat.

A nagy Nyil kilövi alóla
Kegyelmed egy-egy szép lovát,
De ültess szebb lóra az embert,
Hadd vágtaasson tovább.

A végesség: halhatatlanság
S csak a máé a rettenet,
Az Embernek, míg csak van ember
Megállni nem lehet.

A nagy Nyil az útját kiszabta,
Teljes és nyugodt mámorok
Célját áhittatja süvöltve,
Míg a Föld háborog.

Változat és Halál adódtak
Belül egy-egy gyarló körön,
De várja az Embert víg célja:
Piros, tartós öröm.

Élet s Halál együtt-mérendők
S akit a nagy Nyil útja bánt,

Hadd, óh, Uram, szépülten futni
Megérkezett gyanánt.

Boldogíts, hogy a nagy Nyil útján
Megállás nélkül az Öröm
Álmát álmodhassam magamba
Minden mérföld-kövön.

Riadó, szennyes, kerge nyájak
Ne állítsák meg új lovát
Emberednek, hogy hadd nyargaljon
Előbbre és tovább.

A nagy Nyil útján, meg nem állva,
Hítesen és szerelmesen,
Förtelmeit egy rövid Mának
Nézze túl a szemem.

(1914. Az első világháború eleje)

Konrád György:

Agenda, 1.

Kerti mulatság

(részlet)

Dragomán kijelenti, hogy csak a tömegsír szélén volna hajlandó azt mondani, hogy mi. Igen, talán azokkal valóban egy, akikkel egy gödörbe lövik. De amúgy az utcán ilyen-olyan pasikkal miért? Miért inkább ezekkel, mint azokkal? Olyan hasonlóak az európai utcák, kivált Amerikából nézve, a kertés családi házak végtelen Amerikájából, amely működik, és szereti ezt a működést. Onnan nézve ezek az eklektikus, századfordulós utcák Lisszabontól Budapestig olyan hasonlóak. Hasonló utcákon hasonló pasik a kávézóokban. A gyűlölködéseiket Dragomán folklórnak tekinti. Világpolgár és emigráns tulajdonképpen egyet jelent. Egyebek közt annyit, hogy a helyi politikát nem szívja mellre. A Tompkins tér sarkán Dragomán sorsa nem függ attól, hogy melyik elnökjelölt győz. A politika nem fölötte van, hanem mellette, a televízióban. A kormányzat nem kényszeríti fonák szerepekre, és nem korlátozza abban, amit kedvel. Egy politikus olyan frázisokat kell hogy mondjon, amelyek a közönségének tetszenek. Minél eredetibb az, amit mondasz, annál esélytelenebb vagy mint politikus. Ez nemcsak a diktatúrákra, de a demokráciákra is érvényes. A beszéd irodalmi értéke csökkenti a beszéd politikai értékét.

Ötvenhat őszén itt maradtam. Azt gondoltam, a testem fölött ők az urak, de az értelmem fölött nem. Persze afölött is ők voltak az urak. Mikor már a barátok kijöttek a börtönből (egy-kettő kivételével, akiket a néhány évvel korábbi divat elvadásán jeltelen sírba tettek), mikor a konszolidáció szirmai már kezdtek kibomlani, azt gondoltam, hogy most már lassan olajra léphetek. Addigra már eleget tudtam az államosítás nevű nagy találmánynak mind a színéről, mind a visszajáról. A továbbiakban nem kívántam kikérdezhető lenni. Hogy a szövegeimet politiko-szemantikai megfontolásokból rendszeresen visszautasították, azt én csak olyan fejletlenségi tünetnek láttam, mint a magas csecsemőhalandóságot. Ezt elmondtam az Írószövetségben egy összejövetelen. Elmondtam egy angol újságírónak is, akivel véletlenül találkoztam. Elmondtam az asztaltársaságomnak a kávéházban, amelyben volt egy-két spicli is. Válaszul egyáltalán semmit sem közöltek tőlem. Megállapítottam, hogy ismerőseim túlnyomó többsége el tudja viselni polgári létének politikai szabályozását. Összehasonlítva azt a módot, ahogy a barátaim a lecsukásom előtt és a szabadulásom után beszéltek, megállapíthattam, hogy az emberek a gyakorlati igazodásukhoz igazgatják a gondolkodásukat is. A hatvanas években még ott volt a tudatunkban a sok akasztás és börtön, még szédelt a fejünk a bunkócskától, a drágától. Rendes, nyilvános, ellenzéki szolidaritás akkor még nem létezett. Voltak persze barátok. Én amolyan józan polgárjogi álláspontra helyezkedtem. Onnan, ahol lakom, miért ne lenne jogom bármikor elutazni, ha meg tudom fizetni az utiköltséget? Miért ne nyomtathatnám ki bármiféle ideámat? Hogy jövök én ahhoz, hogy engem lehallgassanak és minősítsenek? Már csupán azzal, hogy itt lakom, hozzájárulok ahhoz, hogy egy szupertantestület osztályzatától függjek egész életemben. Lefokozott voltam és ráhagyó. Össze kellett húzódkodnom ahhoz, hogy létezhessem. Egy gyors kocsi mégis bevitt a Gyorskocsi utcába, hónapokig bent tartottak, és bár a bíróság elejtette az államellenes izgatás vádját, egy ezredes, amikor elbocsátottak, azt mondta, húzzam meg magam, ha nem akarok megint náluk vendégeskedni. Volt egy olyan előérzetem, hogy én itt szabad polgár belátható időn belül nem lehetek. Gondoltam, nem vagyok vakond, hogy belefúrjam magam az anyaföldbe.

Itt, amint hallom, illik boldogtalannak lenni és mindent enyhén utálni. Ez derül ki a könyvekből és a filmekből is. Ti itt a léthez való tragikus viszonyt tartjátok emberinek. A csapdát. Az egérfogót, amelyből nincs kiút. Jobb esetben a válságot, amelyre nincsen orvosság. Az én tanítványaim Amerikában Joseph K. helyében meglógtak volna a képtelen letartóztatás hatálya alól, nem értik, miért marad a helyén reménytelenül bizonygatni az igazát egy fantombíróság előtt, ők persze gyorsan elpucoltak volna Amerikába. Nem megy? - kérdi az amerikai, akkor valami hiba csúszott az elképzelésbe, akkor a dolgot másképp kell megközelíteni. Nem megy? - kérdi a jó közép-európai. Úgy látszik, ez a sorsunk. Vigadjunk, barátaim, a keservét, nem megy. Az istennek sem megy, se jobbról, se balról, se középről, így se meg úgy se, a rosseb álljon bele! Ahol az amerikaiak azt mondják: hiba, ti azt mondjátok: végzet, vagy azt, hogy struktúra.

(Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1989, 500-502. o.)

Szabó Lőrinc
NE MAGAMAT?

„Ne magadat!... Az Ember
sorsa kicsi,
ma nagyobb jajra tüzesek
a világ sebei,
rád is kíváncsi lesz az idő
holnap vagy holnapután:
mit akarsz most, Egyetlen Ember?
Hallgass, magány!”

Nem hallgatok! A nagy is
csak sok kicsi.
Hát nem mibennünk fáj a világ,
ha vannak sebei?
Már roskadok, s egy terhemet is
ki veszi, ki veszi le?
Mi közöm az olyan világhoz,
amelynek hozzám nincs köze?

Mi nékem a világ nélkülém?
És ha a pillanat
tud tetszeni még, csók, őszí táj
vagy ezüstlábú patak,
vagy akármi még, ha akármi e dúlt
időben öröm nekünk,
egy jajt csittít el a sok közül
becsukódó sebünk.

De hol az a csók? az a feledés?

Vas István
Párbeszéd két ismeretlen között

És megint a rózsák.
És megint a nyár.
Még észreveszed?

Egyre sűrűbben.
Fut az év.
És egyre rövidebb.

Lassan kifogysz az időből.
Kifogyok.
No és mi lesz?

Mi lenne? Az, amire azt mondják, természetes.

Szóval, eltűröd?
Nem. Csak kibírom azt, ami tűrhetetlen.

És mivel készülsz rá?
Semmivel.
Most is mi van a kezvedben?

Hát az, ami szokott. A cigaretta, a pohár, a toll.

Persze, a szájalmas kacat, amihez ragaszkodol,
A személyes holmi, az emlék, az arcok, a tulajdonod.
Meddig akarod tartani? Jobb lesz, ha eldobod,
És üres kézzel elindulsz és elmégy az utakon túlra,
A domb tetejére.

Minek?

szépség, akármi, hol?
A pénz, amiért megdolgozunk,
bosszút áll, mint a nyomor:
szélcsőnd, szabadság ingyen a
szegénynek sose jár
és napról napra jobb barátom —
lesz a halál.

Láncban, fulladva, romok alatt
építem az eget,
nő az undor, fogy az erő
és fogy a szeretet.
Banda a világ, banditák
az öklök és az agyak;
van, aki bölcs és jól akar,
de mit ér, ha vak?

Ne magamat? De! Magamat!
Mindenki magát!
Nem magamért, mindenkiért
siratom én a magányt.
Magad vagy, Ember, a hadsereged,
és a harc rémületes;
undorodj s halj meg, tiszta szív,
de míg bírsz, védekezz!

1931

Addigra ősz lesz újra,
És a domb tetején, ahol egy fa, egy bokor sem akad,
Hideg eső veri az árvalányhaját.
És a csupasz domb tetején az eső téged is csupaszra ver,
És kimossa belőled azt, amit fontosnak hiszel,
És kihullanak belőled az arcok és adatok,
És a lényegig csupaszon átléphetesz, tudod, hová.

Nem akarok

Átlépni sehová, ha nem úgy, aki vagyok.
És nem megyek fel a csupasz dombra.

Ne légy konok.

De konok vagyok és még mindig gyűjtöm azt, ami megtelít,
És konokul nem akarok lecsupaszodni a lényegig.
Tudom, hogy kifogyok az időből. De nem akarok kifogyani
Abból, ami a hideg esőben is tán fel tud majd lobogni.

És mit gondolsz? Azzal a lobogással megnyered
Azt, ami vár? Vagy annak is tán feltételeket
Szabnál?

Nem. Csak a feltételeit nem fogadhatom el,
És aminek nem *én* kellek, az énnekem se kell.
Mert lettem, ami lettem, és magamat meg nem adom.

Elveszi ügyis.

Vegye, el, ha van ilyen hatalom.

Kifogysz az időből. Készülj, mert készül rád az, ami vár.
És mi lesz addig?

Megint a rózsák és megint a nyár.

Voltaire A MONDAIN

1736

Sirassa, aki akarja a szép,
régii időket, Saturnust, s Rheát,
az aranykort, Astreus századát,
s az ősszüzők elveszett Édenét;
De én áldom a bölcs természetet,
hogy élnem épp e korban engedett
— piszkolja bár a sok gáncsoskodó —
profán kor: nékem kedvemre való.
Kell a luxus, sőt, még az elpuhult
gyönyörök is, a sok kifinomult
művészet, ízlés, ornamentika
— így érez minden ép emberfia.
Az én bűnös szívem bizony örül,
ha bőséget láthat körös-körül,
ki mesterségek és művészetek
anyja, és bő öléből ered a
sok új szükséglet és új élvezet.
Tengernek kincse, földnek aránya,
a vízben élők és a léglakók:
mind a világi gyönyörért valók.
Köszöntsük hát e jó vaskorszakot!
A fölösleges: szükséges dolog.
— Két féltke: s most gömböt alkotott.
Látsz a vizen flottányi fürge rajt,
mit kedvező csere reménye hajt
Texas és London révjéből ide,
újféle indus holmikkal tele,
míg frank bor igaz muzulmánokat,
megrészegetve a szultánokat.

A természet gyerekkorába még
sok jó őszünk tudatlanságban élt:
nem ismerték az *enyém* s a *tied*
szót: közösen bírták semmijüket.
Mezítelenek voltak, s — tiszta sor —
hogy semmit sehány részre oszthatol.
Igényük nem volt, bár valószínűbb:
nem *Martialo* nevelte ínyük,
s Évát, mikor mocorgott magzata,
nem üdítette bor, sem osztriga;
arany, selyem még nem fényeskedett.
S ezért kell csodálni az ősoket?
Nem volt gazdagság s nem volt gazdaság.
Ez az erény? Ez merő butaság.
Az ég alatt csak idióta hál,
ha jó kényelmes ágya vetve vár.
Derék Ádám, te gourmand, jó atyám,
a Paradicsomban, mondd, mit tevé,
iparkodtál az emberi nemért?
Bókokkal büvöltöd Éva anyám?
Valljátok meg: nyestetlen körműek
voltatok, feketék és retkesek,
soha nem látott fésűt a hajad,
cserzette bőrötök a szél, a nap;
a legszebb szerelem múgond híján
szégyentelen ürítkezés csupán.
S ha gerjedelmük kurtán felhagyott,
ebédjük elkölték a fák alatt
(makk, köles vízzel), majd aludtanak
a pusztá földön, mint az állatok:
íme a természeti állapot.

Barátaim, most nézzünk szét talán
annyit gyalázott napjaink során.

(...)

Csillog a sok szépen metszett tükör,
mindent hússzorosan villantva föl.

A szalonból a tág ablakon át
szemed a kert mirtuszaira lát,
s amíg csendesén a szökőkút cserege,
hallasz hirtelen gyors kerekeket:

két ürge ló vontatta kocsija
cizellált ajtaján az úr kilép
— nem is kocsi, gördülő palota,
merő kristályüveg és aranyék,
hátradől hanyagon, súlya alatt
a hintórugók lágyan ringanak,
ahogy begördül a kapu elé.

Parfümös fürdő várja már, mitől
ruganyos lesz és jószagú a bőr,
és száguld máris új gyönyör után,
táncosnő várja, vagy egy kurtizán;
mikor a szerelemtől már elalélt,
sietni kell az Operába még...

(...)

És minden nap új gyönyört tartogat,
újabb ízeket, újabb vágyakat!

— Monsieur Télémakhosz, Önön a sor —
daloljon Ithaka bájairól!

Méltassa Salent sívár falait,
és erény-sanyarta polgárait,
kik a jólét eszközei helyett
nagy bővében vannak a semminek.

Uram, én csodálom a stílusát
(bár fordulatai néhol suták),
de tiszta szívvel beleegyezem,
hogy Salent piacán verjenek el,
ha üdvöm valaha ott keresem.

S az Édenkert se nagyon érdekel,
az almáról és kígyóról híres,
mit kevélyen és elszántan keres
ádáz furfanggal Calmet és Huet,
hogy megleljék e kertnek hült helyét

— haszontalan és hiú buzgalom:
ahol vagyok: ott a paradicsom.

(Petri György fordítása)

*(A francia felvilágosodás morálfilozófiája. Gondolat
Könyvkiadó, 1975, 181-185. o.)*